

# Pregled pojmova<sup>1</sup>

## A

**Adaptivna očekivanja** (Adaptive expectations). Vidi **očekivanja**.

**Agregatna ponuda** (Aggregate supply). Ukupna vrednost roba i usluga koju bi preduzeća dobrovoljno proizvela u datom razdoblju. Agregatna ponuda je funkcija raspoloživih utroška, tehnologije i nivoa cena.

**Agregatna tražnja** (Aggregate demand). Ukupno planirano ili željeno trošenje u ekonomiji tokom datog razdoblja. Određuje ga agregatni nivo cena, na njega utiču domaće investicije, neto izvoz, izdaci države za potrošnju roba i usluga, funkcija potrošnje i ponuda novca.

**Alokacija sredstava** (Resource allocation). Način na koji neka ekonomija raspoređuje svoje resurse (svoje faktore proizvodnje) između mogućih korisnika da bi se proizveo određeni skup finalnih roba.

**Alokativna efikasnost** (Allocative efficiency). Stanje u kojem nikakva reorganizacija niti razmena ne bi mogle da povećaju korisnost ili zadovoljstvo nekog pojedinca bez smanjivanja korisnosti ili zadovoljstva nekog drugog pojedinca. Pod određenim ograničenim uslovima, savršena konkurencija dovodi do alokacione efikasnosti. Naziva se i Paretovom efikasnošću.

**Amortizacija** (sredstva) (Depreciation (of an asset)). Opadanje vrednosti nekog sredstva. I u poslovnim i u nacionalnim računima, amortizacija je novčana procena veličine "iskorišćenog" ili istrošenog kapitala tokom nekog razdoblja. U računima nacionalnog dohotka naziva se i *odbikom potrošnje kapitala*.

**Analiza opšte ravnoteže** (General-equilibrium analysis). Analiza

ravnotežnog stanja za ekonomiju kao celinu, u kojem su tržišta za sve robe i usluge istovremeno u ravnoteži. Budući da pri tim cenama proizvođači žele da ponude tačno onu količinu roba koju potrošači žele da kupe, ne postoje pritisci koji podstiču bilo koji subjekat u ekonomiji da promeni svoje ponašanje. Nasuprot tome, **analiza parcijalne ravnoteže** odnosi se na ravnotežu na samo jednom tržištu.

**Analiza parcijalne ravnoteže** (Partial-equilibrium analysis). Analiza koja se usredsređuje na efekat promena na pojedinačnom tržištu i pri tome smatra da se druge stvari ne menjaju – ostaju konstantne (na primer, zanemaruje promene dohotka).

**Apresijacija** (valute) (Appreciation (of a currency)). Vidite **depresijacija** (valute).

**Apsolutna prednost** (u međunarodnoj trgovinskoj razmeni) (Absolute advantage (in international trade)). Mogućnost zemlje A da efikasnije proizvede neku robu (to jest, veću količinu proizvodnje po jedinici utroška) nego zemlja B. Posedovanje takve apsolutne prednosti ne znači nužno da A može uspešno da izvozi tu robu u zemlju B. Zemlja B može još uvek da ima komparativnu prednost.

**Arbitraža** (Arbitrage). Špekulisanje bez rizika. Čin kupovanja neke

valute ili robe na jednom tržištu i njena istovremena prodaja radi ostvarivanja profita na drugom tržištu. Arbitraža je važna sila uklanja razilaženja cena. Time čini funkciju tržišta efikasnijom.

**Automatski** (ili ugrađeni) **stabilizatori** (Automatic (or built-in) stabilizers). Svojtvo sistema opozivanja i potrošnje države koje ublažava promene dohotka privatnog sektora. Primeri su naknada za nezaposlenost i progresivni porezi na dohodak.

## B

**Banka, komercijalna** (Bank, commercial). Finansijski intermedijator čija je bazična osobina razlikovanja donedavno bila primanje depozita po viđenju. Sve finansijske institucije koje drže štedne i čekovne depozite nazivaju se depozitnim institucijama.

**Bankarski novac** (Bank money). Novac koji kreiraju banke, posebno depoziti po viđenju (deo  $M_1$ ) koje uzrokuje višestruka ekspanzija bankarskih rezervi.

**Bankarstvo frakcionih rezervi** (Fractional-reserve banking). Propis u savremenim bankarskim sistemima kojim se od finansijskih institucija zakonski zahteva da određeni deo svojih depozita drže u obliku depozita (ili u obliku gotovine u trezoru) kod centralne banke.

**Barijere ulasku na tržište** (Barriers to entry). Faktori koji sprečavaju ulazak na tržište pa time smanjuju tržišnu konkurenciju ili broj proizvođača u sektoru. Važni su primeri pravne prepreke, zakonska i podzakonska akta kao i diferencijacija proizvoda.

<sup>1</sup> Masno štampane reči u definicijama javljaju se kao posebni pojmovi u pregledu pojmova. Tekst će pružiti korisnu polaznu tačku za detaljniju raspravu o pojedinačnim pojmovima. Potpunije rasprave mogu da se nađu u Douglas Greenwald, ed., *The Mc Graw-Hill Encyclopedia of Economics*, Mc Graw-Hill, New York, 1994; David W. Pearce, *Macmillan Dictionary of Modern Economics*, rev. ed., Macmillan, London, 1992; *International Encyclopedia of the Social Sciences*, Collier and Macmillan, New York, 1968; i u John E. Atwell, Murray Milgate, and Peter Newman, *The New Palgrave: A Dictionary of Economics*, Macmillan, London, 1987, četiri toma.

**Besplatne robe** (Free goods). One robe koje nisu **ekonomske robe**. Poput vazduha ili morske vode, njih ima u tako velikim količinama da ne treba da se racionalizuju među onima koji žele da ih upotrebe. Prema tome, njihova je tržišna cena jednaka nuli.

**Bilans međunarodnih plaćanja** (Balance of international payments). Iskaz koji za dato razdoblje prikazuje sve transakcije neke zemlje s ostatkom sveta. On uključuje kupovine i prodaje roba i usluga, poklone, transakcije države i kretanje kapitala.

**Bilans na tekućem računu** (Balance on current account). (Vidi **bilans trgovinske razmene, trgovinski bilans**).

**Bilans stanja** (Balance sheet). Iskaz finansijskog stanja nekog preduzeća na određeni dan, koji u jednoj koloni upisuje **aktivu**, a **pasivu** i **neto vrednost** u drugoj. Svaka se pojedinost upisuje po njenoj stvarnoj ili procenjenoj novčanoj vrednosti. Ukupne svote dve kolone moraju biti u ravnoteži jer se neto vrednost definiše kao aktiva manje pasiva.

**Bilans trgovinske razmene** (trgovinski bilans) (Balance of trade). Deo bilansa plaćanja neke zemlje koji se odnosi na uvoz ili izvoz robe (ili vidljivi uvoz ili izvoz). Kad se uključe "nevidljive transakcije" ili usluge, ukupni obračun izvoza i uvoza roba i usluga zove se *bilans na tekućem računu*.

**Bilans uspeha** (Income statement). Izveštaj nekog preduzeća za određeno razdoblje (obično godinu) koji pokazuje prodaju ili stećeni prihod tokom tog razdoblja, ispravno zaračunate troškove u odnosu na prodatu robu ili dobit (neto dohodak) koji ostaje po odbitku takvih troškova. Naziva se i *račun dobitka i gubitka*.

**Bogatstvo** (Wealth). Neto vrednost stvarnih i finansijskih stavki neke države ili lica u nekom trenutku. Jednaka je razlici ukupne aktive i ukupne pasive.

**Bruto domaći proizvod, nominalni** (ili **nominalni BDP**) (Gross domestic product, nominal (or nominal GDP)). Vrednost, u tekućim tržišnim cenama, ukupne finalne proizvodnje u nekoj zemlji tokom date godine.

**Bruto domaći proizvod, realni** (ili **realni BDP**) (Gross domestic product, real (or real GDP)). Količina robe i usluga proizvedena u zemlji tokom godine dana. Realni BDP uzima nominalni BDP i ispravljaga za inflaciju.

**Bruto nacionalni proizvod, realni** (ili **realni BNP**) (Gross national product, real (or real GNP)). Nominalni ispravljen za inflaciju. Drugim rečima, realni BNP jednak je nominalnom BNP-u podeljenom deflatorom BNP-a.

**Brzina opticaja novca** (Velocity of money). Kad obavlja svoju funkciju posredstva razmene, novac se kreće od kupca ka prodavcu, novom kupcu, i tako dalje. Njegova (opticajna brzina) odnosi se na "brzinu" tog kretanja. *Dohodovna brzina opticaja novca* definiše se kao odnos nominalnog BDP-a i ukupne ponude novca, to jest, kao  $V = P \times Q / M = BDP / M$ .

**Budžet** (Budget). Budžet, obično za godinu dana, pregled planiranih izdataka i očekivanih prihoda. Za državu, prihodi su prihodi od poreza. Vidi **stvarni, ciklični i strukturalni budžet**.

**Budžet, uravnotežen** (Budget, balanced). Budžet u kojem su ukupni izdaci jednaki ukupnim prihodima (bez prihoda od pozajmljivanja).

**Budžetska prava** (Budget line). Prava koja pokazuje kombinaciju roba koju potrošač može da kupi s datim dohotkom pri datom skupu cena. Ako dijagram prikazuje hranu i odeću, tada je svaka tačka na pravoj kombinacija hrane i odeće koja može da se kupi za određeni nivo dohotka i s datim skupom cena za dve robe. Ponekad se naziva i *budžetskim ograničenjem*.

**Budžetski suficit** (Budget surplus). Višak prihoda na izdacima države

za kupovinu roba i usluga; nasupro budžetskom deficitu.

**Budžetsko ograničenje** (Budget constraint). Vidi **budžetska prava**.

## C

**C+I, C+I+G, ili C+I+G+X kriva** ( $C+I$ ,  $C+I+G$  ili  $C+I+G+X$  schedule). Kriva koja prikazuje planirane ili željene nivoe agregatne tražnje za svaki nivo BDP-a ili dijagram na kojem je taj raspored prikazan. Raspored sadrži potrošnju ( $C$ ), investicije ( $I$ ), potrošnju države ( $G$ ) i neto izvoz ( $X$ ).

**Carina** (Tariff). Doprinos ili porez na svaku jedinicu uvezene robe u neku zemlju.

**Cena** (ili **tačka** ili **pravilo**) **zatvaranja posla** (Shutdown price (or point or rule)). U teoriji preduzeća, tačka prestanka preduzeća je tačka u kojoj je tržišna cena upravo dovoljna da pokrije prosečan varijabilni trošak i ništa više. Zbog toga su gubici preduzeća u toku razdoblja jednaki fiksnim troškovima pa preduzeće upravo zato može obustaviti poslovanje.

**Cena** (Price). Novčani trošak robe, usluge ili imovine. Cena se meri novčanim jedinicama po jedinici robe (npr. 3 dolara po hamburgeru).

**Cena** (ili **poluga** ili **tačka pokrića**) (u mikroekonomiji). (Break-even price or lever, or point (in microeconomics)). Za poslovno preduzeće, ona cena pri kojoj preduzeće podmiruje sve troškove i ostvaruje profit jednak nuli.

**Cenovna diskriminacija** (Price discrimination). Situacija u kojoj se isti proizvod prodaje različitim potrošačima po različitoj ceni.

**Cenovna elastičnost ponude** (Price elasticity of supply). Pojmovno slična **cenovnoj elastičnosti tražnje**, osim što meri reakciju ponude na promenu cene. Tačnije, cenovna elastičnost ponude meri procentualnu promenu ponudene količine podeljenu procentualnom promenom cene.

Elastičnosti ponude najkorisnije su u savršenoj konkurenciji.

**Cenovna elastičnost tražnje** (Price elasticity of demand). Mera stepena u kojem tražena količina reaguje na promenu cene. Koefficient elastičnosti (elastičnost cenovne tražnje  $E_p$ ) je procentna promena tražene količine podeležena procentnom promenom cene. U brojčanim procentima, upotrebljavajte proseke starih i novih količina u brojiocu i starih i novih cena u imeniocu: zanemari te predznak minus. Mislite takođe na **cenovno elastičnu tražnju**, **cenovno neelastičnu tražnju** i **jedinično elastičnu tražnju**.

**Centralna banka** (Central bank). Državna agencija (u Sjedinjenim Državama je to Sistem saveznih rezervi, *Federal Reserve System*) odgovorna za nadzor ponude novca i uslova kreditiranja kao i za nadziranje finansijskog sistema, posebno komercijalnih banaka.

**Ciklična nezaposlenost** (Cyclical unemployment). Vidi **neizbežna nezaposlenost**.

**Ciklični budžet** (Cyclical budget). Vidi **stvarni, ciklični i strukturni budžet**.

**Ciljanje inflacije** (Inflation targeting). Postavljanje službenih raspona ciljeva inflacije i definisanje niske i stabilne inflacije kao osnovnog cilja monetarne politike. Poslednjih godina mnoge industrijske zemlje su usvojile blaže i oštrije oblike ciljanja inflacije.

## Č

**Čikaška škola ekonomije** (Chicago School of Economics). Grupa ekonomista (među kojima su bili najistaknutiji Henri Simons, F.A. fon Hajek i Milton Fridman), koja vjeruje da će konkurentna tržišta bez posredovanja države dovesti do najefikasnijeg ishoda ekonomije.

**Čista ekonomska renta** (Pure economic rent). Vidi **ekonomska renta**.

## D

**Deficitno trošenje** (Deficit spending). Trošenje države na robe i usluge i transferna plaćanja iznad prihoda od oporezivanja i drugih izvora prihoda. Razlika mora da se finansira pozajmljivanjem od stanovništva.

**Deflacija** (Deflation). Sniženje opšteg nivoa cena.

**Deflacioniranje** (ekonomskih podataka) (Deflating (of economic data)). Proces pretvaranja "nominalnih" ili varijabli u tekućem novcu u "realne" izraze. To se postiže deljenjem varijabli iskazanih u tekućem novcu **indeksom cena**.

**Deflator BDP-a** (GDP deflator). Cena BDP-a, tj. indeks cena koji meri prosečnu cenu sastavnih delova BDP-a u odnosu na baznu godinu.

**Demografija** (Demography). Naučno proučavanje ponašanja stanovništva.

**Depoziti po viđenju** (ili bankarski novac) (Checking accounts (or bank money)). Depozit u komercijalnoj banci ili kod drugog finansijskog posrednika na koji mogu da se ispišu čekovi i koji je zbog toga transakcioni novac (ili  $M_1$ ). U engleskom se nazivaju i depoziti na koje se mogu vući čekovi, *checkable deposits*. Depoziti po viđenju su najveći sastavni deo  $M_1$ .

**Depresijacija** (imovine) (Depreciation of an asset). Pad vrednosti imovine. I u poslovnim i u nacionalnim računima, depresijacija je dolarska procena razmere u kojoj je kapital "istrošen" ili iskorišćen tokom datog razdoblja. U računovodstvu nacionalnog dohotka naziva se i *odbitak potrošnje kapitala*.

**Depresijacija** (valute) (Depreciation (of a currency)). Kaže se da valuta neke zemlje depresira kada se njena vrednost smanjuje u odnosu na druge valute. Na primer, ako devizni kurs dolara opadne sa 6 na 4 francuska franka za USD, vrednost dobara je pala i dolar je pretrpeo depresijaciju. Nasuprot

depresijacije je *revalvacija* koja se javlja kad neka zemlja poveća svoj službeni devizni kurs u odnosu na zlato ili druge valute.

**Devalvacija** (Devaluation). Pad službene cene nacionalne valute, izražen u valutama drugih zemalja ili u zlatu.

**Deviza** (Foreign exchange). Valute (ili drugi finansijski instrumenti) različitih zemalja koji omogućuju jednoj zemlji da plati pozajmljene iznose drugim zemljama.

**Devizni kurs** (Exchange rate). Vidi **devizni kurs, strani**.

**Devizni kurs, strani** (Foreign exchange rate). Odnos ili cena po kojoj se valuta jedne zemlje menja za valutu neke druge zemlje. Ako, na primer za 1 USD možete da kupite 1,9 nemačkih maraka, onda je devizni kurs marke 1,9. Neka zemlja ima fiksni kurs ako ograniči svoju valutu na dati kurs i ako je spremna taj kurs da održava. Devizni kursevi koje određuje tržište nazivaju se **fleksibilnim deviznim kursovima**.

**Devizno tržište** (Foreign exchange market). Tržište na kojem se razmenjuju valute različitih zemalja.

**Dezinflacija** (Disinflation). Proces smanjivanja visoke stope inflacije. Na primer, duboka recesija 1980–1983 godine dovela je do brze dezinflacije u tom razdoblju.

**Diferencijacija proizvoda** (Product differentiation). Postojanje obeležja koja slična dobra čine nesavršenim supstitutima. Preduzeća s diferencijacijom proizvoda nailaze na opadajuću krivu tražnje umesto na horizontalnu krivu tražnje savršenog konkurenta.

**Diferencirani proizvodi** (Differentiated products). Proizvodi koji međusobno konkurišu i mogu da zamene jedan drugog, ali nisu identični. Mogu da se razlikuju s obzirom na funkciju, izgled, mesto, kvalitet i ostala obeležja.

**Direktni porezi** (Direct taxes). Porezi nametnuti neposredno pojedincima ili preduzećima, uključuju-

ći porez na dohodak, zarade od rada i profite. Direktni porezi su suprotni *indirektnim porezima*, koji se nameću na robe i usluge i stoga samo indirektno na ljude, i koji uključuju poreze na promet i poreze na vlasništvo, alkohol, uvoz i naftu.

**Diskontna stopa** (Discount rate). (1) Kamatna stopa koju Centralna banka SAD-a zaračunava na zajmove koje daje komercijalnoj banci. (2) Stopa koja se upotrebljava za izračunavanje sadašnje vrednosti neke imovine.

**Diskontovanje** (budućeg dohotka) (Discounting (of future income)). Proces pretvaranja budućeg dohotka u ekvivalentnu sadašnju vrednost. Taj proces uzima buduću dolarski iznos i smanjuje ga odgovarajućim diskontnim kamatnim faktorom. Na primer, ako vam neko obeća 121 dolar za dve godine i ako je odgovarajuća kamatna stopa ili diskontna stopa 10 odsto godišnje, tada sadašnju vrednost možemo da izračunamo diskontujući 121 dolar diskontnim kamatnim faktorom  $(1,10^2)$ . Stopa kojom se dodaci diskontuju zove se **diskontna stopa**.

**Diskriminacija** (Discrimination). Razlike u zaradama koje se pojavljuju zbog ličnih obeležja nevezanih za izvršenje posla, posebno one koje se odnose na pol, rasu ili veru.

**Disperzija rizika** (Risk spreading). Proces preuzimanja velikih rizika i njihovog rasprostiranja naokolo tako da oni budu mali rizici za veliki broj ljudi. Glavni oblik disperzije rizika je **osiguranje**, koje je neka vrsta obrnute igre na sreću.

**Dobici od razmene** (Gains from trade). Odnosi se na agregatno povećanje blagostanja koje nastaje zbog dobrovoljne razmene. Jednaki su sumi potrošačevih višaka i višaka u dobiti proizvođača.

**Dobit** (profit). (1) U računovodstvu, razlika ukupnog prihoda i troško-

va u odnosu na prodatu robu (vidi **račun dobitka i gubitka**). (2) U ekonomskoj teoriji, razlika između prihoda od prodaje i punog oportunitetnog troška resursa od kojih se roba proizvodi.

**Dobrovoljno nezaposlen** (Voluntarily unemployed). Pojedinaac koji je nezaposlen jer opaža da bi vrednost nadnica bila manja od oportunitetne upotrebe vremena, na primer za opuštanje.

**Dodata vrednost** (Value added). Razlika između vrednosti proizvedenih roba i troškova materijala i nabavki upotrebljenih za njihovu proizvodnju. U vekni hleba koja košta 1 USD, uračunato je 0,60 USD vrednosti žita i drugih materijala, a dodata vrednost je 0,40 USD.

Dodata vrednost se sastoji od nadnica, kamate i profita koje preduzeća ili industrija dodaju proizvodnji.

**Dohodak** (Income). Tok nadnica, kamatnih stopa, dividendi i drugih primanja koja pritiču nekom pojedincu ili državi tokom određenog razdoblja (obično jedne godine).

**Dohodovna brzina optičaja** (Income velocity of money). Vidi **brzina optičaja novca**.

**Dohodovna elastičnost tražnje** (Income elasticity of demand). Na tražnju bilo koje robe ne utiče samo cena robe već i dohoci kupaca. Dohodovna elastičnost meri tu reakciju. Definišemo je kao procentualnu promenu količine podeljenu procentualnom promenom dohotka (uporedite s **cenovnom elastičnošću tražnje**).

**Dominantna ravnoteža** (Dominant Equilibrium). Vidi **dominantna strategija**.

**Dominantna strategija** (Dominant strategy). U teoriji igara, okolnost u kojoj jedan igrač ima najbolju strategiju bez obzira koju strategiju sledi drugi igrač. Kad svi igrači

imaju dominantnu strategiju, kažemo da je ishod *dominantna ravnoteža*.

**Društvena regulacija** (Social regulation). Vidi **regulacija**.

**Država blagostanja, socijalna država** (Welfare state). Pojam mešovite ekonomije koji se u Evropi pojavio u kasnom devetnaestom veku, a u Sjedinjenim Američkim Državama 1930-ih. U modernoj državi blagostanja, tržišta usmeravaju podrobne aktivnosti svakodnevnog ekonomskog života, a vlada uređuje socijalne uslove i osigurava penzije, zdravstvenu zaštitu i ostale aspekte socijalne sigurnosti.

**Državni dug** (Government debt). Ukupna svota obaveza države u obliku obveznica i kratkoročnih uzajmljivanja. Državni dug stanovništvu isključuje obveznice kod kvazi-državnih agencija poput centralne banke.

**Dug** (Debit). (1) Računovodstveni pojam koji označava povećanje aktive ili smanjenje pasive. (2) U računovodstvu bilansa plaćanja, dug je stavka kao što je uvoz koji smanjuje rezerve stranih valuta neke zemlje.

**Dugi rok** (Long run). Pojam koji se koristi za označavanje razdoblja tokom kojeg može da se odigra potpuno prilagođavanje promena. U mikroekonomiji on označava vreme tokom kojeg preduzeća mogu da uđu i izađu iz industrije i tokom kojeg mogu da se zamene kapitalna dobra. U makroekonomiji se često upotrebljava za označavanje razdoblja tokom kojeg sve cene, ugovori o nadnicama, poreske stope i očekivanja mogu u potpunosti da se prilagode.

**Dugoročna kriva agregatne ponude** (Long-run aggregate supply schedule). Kriva koja pokazuje vezu između proizvodnje i nivoa cena nakon što su se odigrala sva prilagođavanja cena i nadnica. Zbog toga je kriva *AS* vertikalna.

**Dugoročna kriva prosečnih troškova (LRAC ili LAC)** (Average cost curve, long-run (LRAC or LAC)). Dijagram minimalnih prosečnih troškova proizvodnje neke robe za svaki nivo proizvodnje, koji pretpostavlja da su tehnologija i cene utroška dati, ali da proizvođač slobodno bira optimalni obim pogona.

**Duopol** (Duopoly). Tržišna struktura u kojoj postoje samo dva prodavca (uporedite s **oligopolom**).

## E

**Efekat dohotka (promene cene)** (Income effect (of a price change)). Promena tržišne količine robe zbog toga što promena njene cene dovodi do promene potrošačevog realnog dohotka. Efekat dohotka stoga dopunjava **efekat supstitucije** koji nastaje zbog promene cene.

**Efekat ponude novca** (Money supply effect). Veza prema kojoj porast cena koji deluje na fiksnu nominalnu ponudu novca izaziva nedostatak novca i smanjuju agregatnu potrošnju.

**Efekat supstitucije (promene cene)** (Substitution effect (of a price change)). Sklonost potrošača da neku robu troše više kada joj relativna cena pada (da "supstituiraju" u korist te robe) i da troše manje robe čija se relativna cena povećava (da "supstituiraju" na uštrb te robe).

Efekat supstitucije zbog promene cene dovodi do opadajuće krive tražnje. (Uporedi s **efektom dohotka**).

**Efekte prelivanja** (spillovers). Isto što i **eksternalije**.

**Efikasno finansijsko tržište** (Efficient financial market). Finansijsko tržište koje ima obeležja **efikasnog tržišta**.

**Efikasno tržište** (takođe i **teorija efikasnog tržišta**) (Efficient market (also efficient market theory)). Tržište ili teorija na kojem učesnici svaku novu informaciju brzo razumeju pa ona odmah postaje sastav-

ni deo tržišnih cena. U ekonomiji teorija efikasnog tržišta kaže da su sve trenutno dostupne informacije već ugrađene u cene redovnih akcija (ili druge imovine).

**Efikasnost** (Efficiency). Nepostojanje otpada ili upotreba ekonomskih resursa koja dovodi do maksimalnog nivoa mogućeg zadovoljstva uz date utroške i tehnologiju. Skraćenica za **alokacionu efikasnost**.

**Egzogene nasuprot indukovanim varijablama** (Exogenous vs. induced variables). Egzogene varijable su one varijable koje određuju uslovi izvan ekonomije. Suprotne su *indukovanim varijablama* koje određuju unutrašnja delovanja ekonomskog sistema. Promene vremenskih uslova su egzogene varijable. Promene potrošnje često su rezultat promena dohotka.

**Ekonomija** (Economics). Nauka koja proučava kako se društva koriste oskudnim resursima za proizvodnju vrednih roba i kako ih dele među različitim pripadnicima društva.

**Ekonomija blagostanja** (Welfare economics). Normativna analiza ekonomskog sistema, tj., proučavanje onog što je "pogrešno" ili "ispravno" u funkcionisanju ekonomije.

**Ekonomija ponude** (Supply-side economics). Stanovište koje naglašava važnost mera ekonomske politike za uticaj na agregatnu ponudu ili potencijalnu proizvodnju. Taj pristup smatra da visoke marginalne poreske stope na dohotke rada i kapitala smanjuju radni napor i štednju.

**Ekonomije obima** (Economies of scope). Ekonomije proizvodnje višestrukih roba ili usluga. Ekonomije obima postoje ako je roba X i Y jeftinije proizvoditi zajedno nego odvojeno.

**Ekonomije razmere** (Economies of scale). Povećanje produktivnosti ili smanjenja prosečnih troškova proizvodnje, koje proizilazi iz istovetnog povećanja svih faktora proizvodnje.

**Ekonomija informacija** (Economics of information). Analiza ekonomske situacije koja tretira informaciju kao potrošačku robu. Informaciju je teško proizvesti, a jeftino reprodikovati pa su na tržištima informacionih roba i usluga, poput pronalazaka, izdavaštva i računarskih programa, česti neuspesi.

**Ekonomska regulacija** (Economic regulation). Vidi **regulacija**.

**Ekonomska renta** (Economic rent). Vidi **renta**, **ekonomska**.

**Ekonomska renta** (ili **čista ekonomska renta**) (Rent, economic (or pure economic rent)). Pojam kojim se opisuje dohodak od zemljišta. Ukupna ponuda zemljišta je (uz manje prepravke) fiksna, a prinos koji se plaća vlasniku naziva se rentom. Pojam se često koristi i u širem smislu za svaki prinos plaćen za bilo koji faktor u fiksnoj ponudi – tj. za bilo koji utrošak koji ima savršeno neelastičnu ili vertikalnu krivu ponude.

**Ekonomsko dobro** (Economic good). Dobro koje je oskudno u odnosu na ukupnu željenu količinu pa stoga mora da se preraspodeli, obično zaračunavanjem pozitivne cene.

**Ekonomski rast** (Economic growth). Rast ukupne proizvodnje neke zemlje tokom vremena.

Ekonomski rast obično se meri kao godišnja stopa rasta realnog BDP-a (ili realnog potencijalnog BDP-a).

**Ekonomski višak** (Economic surplus). Pojam koji označava višak ukupnog zadovoljstva ili korisnosti u odnosu na troškove proizvodnje. Jednak je zbiru potrošačevog viška (višak zadovoljstva potrošača u odnosu na ukupnu vrednost kupovina) i proizvođačevog viška (višak prihoda potrošača u odnosu na troškove).

**Eksternalije** (Externalities). Delatnosti koje pozitivno ili negativno utiču na druge, a da ih oni ne plaćaju ili za njih primaju naknade. Eksternalije postoje kad privatni troškovi

ili koristi nisu jednake društvenim troškovima ili koristima. Dve glavne vrste su **eksterne ekonomije** i **eksterne diseconomije**.

**Eksterne diseconomije** (External diseconomies). Okolnosti u kojima proizvodnja ili potrošnja uzrokuju nenadoknadle troškove obema stranama. Čeličane koje ispuštaju dim i sumporne pare oštećuju mesne nekretnine i zdravlje ljudi, ali se oštećenim stranama ipak ne plaća za štetu. Zagađivanje je eksterna diseconomija.

**Eksterne ekonomije** (External economies). Okolnosti u kojima proizvodnja ili potrošnja daju pozitivne koristi drugima, a da oni za to ne plaćaju. Neko preduzeće koje unajmi čuvare drži lopove dalje od celog komšiluka, pa tako pruža eksterne bezbednosne usluge. Zajedno s eksternim diseconomijama, često se nazivaju **eksternalijama**.

**Eksterne varijable** (External variables). Isto kao i **egzogene varijable**.

**Elastičnost** (Elasticity). Pojam koji se često upotrebljava u ekonomiji za iskazivanje reakcije jedne varijable na promene druge varijable. Stoga je elastičnost varijable  $X$  u odnosu na varijablu  $Y$  procentna promena varijable  $X$  na svaku jedinicu procentne promene varijable  $Y$ . Kao posebno važne primere, pogledajte **cenovnu elastičnost tražnje** i **cenovnu elastičnost ponude**.

**Elementi implicitnih troškova** (Implicit-cost elements). Troškovi koji nisu prikazani kao eksplicitni novčani troškovi, već kao troškovi koje bi uprkos tome trebalo uračunati kao takve (poput cene rada vlasnika male trgovine). Ponekad ih nazivamo i **oportunitetnim troškom**, iako "oportunitetni trošak" ima šire značenje.

## F

**Faktori proizvodnje** (Factors of production). Proizvodni utrošci, kao

što su rad, zemljište i kapital; sredstva neophodna za proizvodnju dobara i usluga. Nazivamo ih i *inputima*.

**Fiksni kurs** (Fixed exchange rate). Vidi **devizni kurs**.

**Filipsova kriva** (Phillips curve). Grafikon koji je osmislio A. V. Philips, a prikazuje odnos "ili- ili" *trade off*, između nezaposlenosti i inflacije. U savremenoj makroekonomskoj matrici uopšteno se smatra da opadajuća *trade off* "Filipsova kriva" važi samo kratkoročno; smatra se da je Filipsova kriva dugoročno vertikalna, pri stopi nezaposlenosti koja ne ubrzava inflaciju (NAIRU).

**Finalna roba** (Final good). Roba proizvedena za finalnu upotrebu, a ne za preprodaju ili daljnju preradu. (Uporedi s **intermedijarnim robama**).

**Finansije** (Finance). Proces kojim ekonomski subjekti pozajmljuju od drugih ekonomskih subjekata ili im pozajmljuju kako bi štedeli i trošili.

**Finansijska ekonomija** (Financial economics). Grana ekonomije koja analizira kako bi trebalo da racionalni investitori investiraju sredstva, a da postignu svoje ciljeve na najbolji mogući način.

**Finansijska sredstva** (Financial assets). Monetarna potraživanja ili obaveze jedne strane prema drugoj. Primeri uključuju obveznice, hipoteke, zajmove i akcije.

**Finansijska tržišta** (Financial markets). Tržišta čiji se proizvodi i usluge sastoje od finansijskih instrumenata poput akcija i obveznica.

**Finansijski posrednik** (Financial intermediary). Institucija koja pruža finansijske usluge i proizvode. Intermedijatori su depozitne institucije (kao što je komercijalna banka i štedionica) i nedepozitne institucije (kao što su zajednički investicioni fondovi novčanih tržišta, bankarske kuće, osiguravajuća društva ili penzioni fondovi).

**Finansijski sistem** (Financial system). Tržišta, preduzeća i ostale insti-

tucije koje sprovode finansijske odluke domaćinstava, preduzeća, vlada i ostatka sveta. Važni delovi finansijskog sistema su tržište novca, tržište imovine s fiksnom kamatnom stopom, poput obveznica ili hipoteka, tržišta akcija i devizna tržišta koja trguju valutama različitih zemalja.

**Fiskalna politika** (Fiscal policy). Program vlade koji se odnosi na (1) kupovinu roba i usluga i na trošenje na transferna plaćanja i (2) iznos i vrstu poreza.

**Fiskalno-monetarna kombinacija** (Fiscal-monetary mix). Odnosi se na kombinaciju fiskalne i monetarne politike kojom se utiče na makroekonomsku delatnost. Čvrsta monetarna i labava fiskalna politika podstiče potrošnju i usporavati investicije, dok će labava monetarna i čvrsta fiskalna politika imati suprotan efekat.

**Fleksibilni devizni kursevi** (Flexible exchange rates). Sistem deviznih kurseva među zemljama u kojima se kursevi pretežno određuju snagama privatnih tržišta (tj. ponudom i tražnjom) bez toga da država određuje i održava posebni model deviznih kurseva. Ponekad ih nazivamo i *plivajućim deviznim kursovima*. Kad se država ne meša u tržišta deviza, sistem nazivamo čistim sistemom plivajućih kurseva.

**Fleksibilnost cena** (Price flexibility). Ponašanje cena na "licitacionim" tržištima (npr. za mnoge sirovine ili na tržištu akcija) na kojima cene neposredno reaguju na promene tražnje ili ponude.

**Funkcija potrošnje** (Consumption function). Funkcija koja povezuje ukupnu potrošnju s **raspoloživim ličnim dohotkom** (*DI*). Često se pretpostavlja da celokupno bogatstvo i druge varijable utiču na potrošnju.

**Funkcija proizvodnje** (Production function). Veza (ili matematička funkcija) koja poblizje označava maksimalnu količinu proizvodnje

koja može da se proizvede s datim faktorima proizvodnje i datim nivoom tehnologije. Primenjuje se na preduzeće ili, kao agregatna funkcija proizvodnje, na ekonomiju u celini.

**Funkcija štednje** (Saving function). Funkcija koja pokazuje iznos štednje koji će domaćinstva ili neka država ostvariti pri svakom pojedinom nivou dohotka.

**Fuzija (spajanje, merdžer)** (Merger). Čin kojim jedna korporacija kupi drugu, obično kupovinom akcija. Važni su primeri (1) *vertikalna spajanja* do kojih dolazi kada se spajaju dva preduzeća na različitim stepenima procesa proizvodnje (na primer, gvozdna ruda i čelik), (2) *horizontalna spajanja*, do kojih dolazi kad se spajaju dva preduzeća koja proizvode za isto tržište (na primer, dva proizvođača automobila) i (3) *konglomeratska spajanja*, do kojih dolazi spajanjem dva preduzeća koja deluju na nepovezanim tržištima (npr. pertle za cipele i rafiniranje nafte).

## G

**Galopirajuća inflacija** (Galloping inflation). Vidi **inflacija**.

**Granica proizvodnih mogućnosti** (GPM) (Production-possibility frontier, PPF). Dijagram koji prikazuje skup roba koji neka ekonomija može da proizvede. U često citiranom slučaju, iznos se svodi na dve robe, pištolje i puter. Tačke izvan GPM-a (severoistočno od nje) su neostvarive. Tačke unutar nje su neefikasne jer se u tim tačkama sredstva ne koriste potpuno ili se koriste potpuno, ali se ne upotrebljavaju ispravno, ili se pak upotrebljavaju nesavremene tehnike proizvodnje.

**Granična sklonost potrošnji** (GSP) (Marginal propensity to consume, MPC). Dodatni iznos koje stanovništvo troši sa svakim dodatnim dolarom raspoloživog dohotka. Treba je razlikovati od *prosečne*

*sklonosti potrošnji*, koja je odnos ukupne potrošnje i ukupno raspoloživog dohotka.

**Granična korisnost** (MU) (Marginal utility, MU). Dodatno zadovoljstvo koje je rezultat potrošnje jedne dodatne jedinice robe, pri čemu su potrošene količine drugih roba konstantne.

**Granična poreska stopa** (Marginal tax rate). Za porez na dohodak, procenat poslednjeg dolara dohotka plaćen za poreze. Ako je poreski sistem progresivan, granična poreska stopa je veća od prosečne poreske stope.

**Granična sklonost štednji** (GSŠ) (Marginal propensity to save, MPS). Deo dodatnog dolara raspoloživog dohotka koji se štedi. Imajte na umu da je, prema definiciji,  $MPC + MPS = 1$ .

**Granična sklonost uvozu** (MPm) (Marginal propensity to import, MPm). U makroekonomiji, povećanje uvoza izraženo u dolarima koje je rezultat svakog dolara povećanja vrednosti BDP-a.

**Granični prihod** (MR) (Marginal revenue, MR). Dodatni prihod koji bi neko preduzeće zaradilo kad bi prodalo dodatnu jedinicu proizvodnje. U savršenoj konkurenciji MR je jednak ceni. U uslovima nesavršene konkurencije MR je manji od cene jer se, da bi se prodala dodatna jedinica, cena mora smanjiti za sve prethodno prodane jedinice.

**Granični proizvod** (MP) (Marginal product, MP). Dodatna količina proizvodnje koja proizilazi iz dodatne jedinice određenog utroška kad su svi drugi utrošci konstantni. Ponekad je nazivamo i granični fizički proizvod.

## H

**Hartije od vrednosti** (Securities). Pojam koji se upotrebljava za označavanje velike raznolikosti finansijskih sredstava, kao što su akcije, obveznice, opcije i rate.

Tačnije, to su dokumenti koji se koriste za utvrđivanje vlasništva nad navedenim sredstvima.

**Hedžing** (Hedging). Tehnika izbegavanja rizika izvođenjem suprotne transakcije. Na primer, ako poljoprivredni proizvođač proizvodi pšenicu koja će se žnjeti na jesen, rizik fluktuacije cena može da se neutrališe ili izbegne prodajom, u proleće ili leto, količine pšenice koja će se proizvesti.

**Herfindal-Hiršmanov indeks** (Herfindal-Hirschman Indeks, HHI). Mera tržišne moći koja se često koristi u analizi tržišne strukture. Radi se o zbiru kvadrata tržišnih udela izraženih u procentima svih učesnika na tržištu. Savršena konkurencija imala bi HHI gotovo jednak nuli dok HHI potpunog monopola iznosi 10.000.

**Hiperinflacija** (Hyperinflation). Vidi **inflacija**.

**Hipoteza racionalnih očekivanja** (Rational-expectations hypothesis). Prema toj hipotezi ljudi nepristrasno predviđaju buduće događaje i za to se koriste svim raspoloživim informacijama i ekonomskom teorijom.

**Horizontalna nasuprot vertikalnoj pravičnosti** (Horizontal equity vs. vertical equity).

*Horizontalna pravičnost* odnosi se na nepristrasnost ili jednakost u tretiranju osoba u sličnim okolnostima. Načelo horizontalne pravičnosti tvrdi da bi oni koji su u suštini jednaki trebalo da imaju jednak tretman. *Vertikalna pravičnost* se odnosi na jednako tretiranje onih koji se nalaze u različitim okolnostima. Ne postoje opšte prihvaćene praktične primene vertikalne pravičnosti, mada neki smatraju da vertikalna pravičnost zahteva progresivno oporezivanje.

**Horizontalna integracija** (Horizontal integration). Vidi **vertikalna nasuprot horizontalnoj integraciji**.

**Horizontalna fuzija** (spajanje, merdžer) (Horizontal merger). Vidi **fuzija**.

## I

**Igra cena u duopolu** (Duopoly price game). Situacija u teoriji igara u kojoj tržište snabdevaju dva preduzeća koja odlučuju hoće li se upustiti u ekonomski rat cena rušenjem cena ispod cena konkurenata.

**Igra pobednik dobija sve** (Winner-take-all games). Situacija u kojoj se korist određuje prema koristi koju imaju drugi takmičari, a ne prema apsolutnoj koristi. Takve vrste takmičenja obično obeležavaju nagrade koje se u velikoj meri ili potpuno dele među najboljim takmičarima.

**Imovina, aktiva** (Asset). Fizičko vlasništvo ili neopipljivo pravo koje ima ekonomsku vrednost. Važni su primeri pogoni, oprema, zemljište, patenti, autorska prava i finansijski instrumenti poput novca i obveznica.

**Incidenca** (ili **poreska incidenca**) (Incidence (or tax incidence)). Konačni ekonomski teret poreza (nasuprot zakonskom zahtevu za plaćanjem). Porez na promet, stoga, može da plati maloprodaja, ali teret verovatno pada na potrošača. Tačna veličina tereta zavisi od cenovnih elastičnosti ponude i tražnje.

**Indeks cena** (Price index). Indeksni broj koji pokazuje koliko se promenila prosečna cena korpe roba tokom datog razdoblja. Pri izračunavanju proseka, cene različitih roba generalno se ponderišu prema ekonomskoj važnosti (na primer, udelom ukupnih izdataka na svaku robu u **indeksu potrošačkih cena**).

**Indeks potrošačkih cena** (CPI) (Consumer price index, CPI). Indeks cena koji meri trošak fiksne korpe potrošačkih roba u kojoj je ponder pripisan svakoj robi udeo izdataka potrošača u gradovima na tu robu u razdoblju 1982–1984 godine.

**Indeks cena proizvođača** (Producer price index). Indeks cena roba prodatih na veliko (kao što su čelik, žito, nafta).

**Indeksiranje** (Indexing (or indexing)). Mehanizam prema kojem se nadnice, cene i ugovori delimično ili potpuno prilagođavaju promenama opšteg nivoa cena.

**Indirektni porezi** (Indirect taxes). Vidi **direktni porezi**.

**Indukovane varijable** (Induced variables). Vidi **egzogene nasuprot indukovanih varijabli**.

**Industrija** (Industry). Grupa preduzeća koja proizvode slične ili identične proizvode.

**Inerciona stopa inflacije** (Inertial rate of inflation). Proces stabilne inflacije koji se javlja kad se očekuje da će inflacija potrajati i da je stvarna stopa inflacije sastavni deo ugovora i očekivanja ljudi.

**Inferiorna roba** (Inferior good). Roba čija potrošnja opada s rastom dohotka.

**Inflacija** (ili **stopa inflacije**) (Inflation (or inflation rate)). Stopa inflacije je procenat godišnjeg povećanja opšteg nivoa cena. *Hiperinflacija* je inflacija po krajnje visokim stopama (recimo hiljadu, milion ili milijardu posto godišnje). *Galopirajuća inflacija* je stopa od 50, 100 ili 200 procenata godišnje. *Umerena inflacija* je porast nivoa cena koji ne remeti preterano relativne cene ili dohotke.

**Inflacija tražnje** (Demand-pull inflation). Inflacija cena generalno prouzrokovana viškom tražnje za dobrima, uzrokovana, na primer, velikim povećanjem tražnje. Često se upoređuje s **inflacijom troškova**.

**Inflacija troškova** (Cost-push inflation). Inflacija koja nastaje na strani ponude tržišta zbog brzog povećanja troškova. U okviru agregatne ponude i tražnje, probij troškova se ilustruje pomerenjem krive *AS* nagore. Naziva se i inflacijom **šoka ponude**.

**Inovacija** (Innovation). Pojam se posebno vezuje uz Jozefa Šumpetera koji je pod njim podrazumevao (1) donošenje novog i znatno različitog proizvoda na tržište, (2)

uvođenje nove proizvodne tehnike ili (3) otkrivanje novog tržišta. (Upoređi s **izumom**).

**Inputi** (ili **faktori proizvodnje**) (Inputs). To su robe ili usluge koje preduzeća upotrebljavaju u svojim procesima proizvodnje.

**Integracija, vertikalna u odnosu na horizontalnu** (Integration, vertical vs. horizontal). Proizvodni proces jedan je od stepenova – npr. gvozdna ruda u čelične odlivke, čelični odlivci u valjane čelične ploče, valjane čelične ploče u trup automobila. *Vertikalna integracija* je kombinacija dva ili više različitih stepena tog procesa u samo jednom preduzeću (na primer, gvozdna ruda s čeličnim odlivcima). *Horizontalna integracija* je kombinacija različitih jedinica koje proizvode na istom stepenu proizvodnje u jednom preduzeću.

**Intermedijarne robe** (Intermediate goods). Prerađene ili procesirane robe koje još nisu finalni proizvodi. Na primer, čelik i pamučna pređa su intermedijarne robe.

**Intervencija** (Intervention). Delatnost kojom država kupuje ili prodaje svoju valutu na tržištu deviza da bi uticala na devizni kurs svoje valute.

**Investiciona tražnja** (ili **kriva tražnje za investicijama**) (Investment demand (or investment demand curve)). Funkcija koja prikazuje vezu između nivoa ulaganja i troškova kapitala (ili tačnije kamatnih stopa). Takođe i dijagram te veze.

**Investiranje, ulaganje** (Investment) (1) Ekonomska delatnost koja žrtvuje potrošnju danas radi povećanja proizvodnje u budućnosti. Uključuje opipljiv kapital (zgrade, opremu, zalihe) i neopipljiva ulaganja (obrazovanje ili "ljudski kapital", istraživanje i razvoj i zdravlje). *Neto investicija* je vrednost ukupnog ulaganja po odbitku amortizacije. *Bruto investicija* je investicija bez odbitka amortizacije. (2) U finansijskom rečniku,

investicija ima potpuno različito značenje i označava kupovinu hartija od vrednosti, kao što su akcija ili obveznica.

**Izokvanta** (Isoquant). Vidi **kriva jednakog proizvoda**.

**Izvedena tražnja** (Derived demand). Tražnja za faktorom proizvodnje koja proizilazi (koja se "izvodi") iz tražnje za finalnom robom kojoj doprinosi. Tražnja za automobilskim gumama se tako izvodi iz tražnje za automobilskim prevozom.

**Izvoz** (Exports). Robe i usluge koje se proizvode u domovini i prodaju nekoj drugoj zemlji. Uključuje robnu razmenu (poput automobila) i usluge (poput prevoza ili kamata na zajmove i ulaganja). *Uvoz* je jednostavno tok u suprotnom smeru – u domovinu iz neke druge zemlje.

## J

**Javni dug** (Public debt). Vidi **državni dug**.

**Javni izbor** (takođe **teorija javnog izbora**) (Public choice (also public-choice theory)). Grana ekonomske nauke i političkih nauka koja se bavi načinom na koji se države odlučuju za određene opcije i usmeravaju ekonomiju. Ta se teorija razlikuje od teorije tržišta time što naglašava uticaj maksimiranja glasova za političare, što je suprotno maksimiranju profita preduzeća.

**Javno dobro** (Public good). Roba čije se koristi jedinstveno šire među celokupnom zajednicom, bez obzira žele li ili ne žele određeni pojedinci javno dobro da troše. Na primer, javna zdravstvena mera koja iskorenjuje poliomijelitis štiti sve, ne samo one koji plaćaju vakcinisanje. Treba ga razlikovati od *privatnih dobara*, kao što je hleb, ako ga potroši neka osoba, ne može da ga potroši niko drugi.

**Jedinično elastična tražnja** (Unit-elastic demand). Stanje između **elastične i neelastične tražnje**

**na cenu**, u kojem je cenovna elastičnost jednaka 1 po apsolutnoj vrednosti. Vidi takođe i **cenovna elastičnost tražnje**.

**Jednačina razmene** (Equation of exchange). Jednačina po definiciji koja kaže da je  $MV=PQ$ , ili da je proizvod zalihe novca i brzine opticaja novca jednak proizvodu nivoa cena i proizvodnje. Ova jednačina je osnov **monetarizma**.

## K

**Kad druge stvari ostaju iste** (Other things constant). Fraza (ponekad i u obliku *ceteris paribus*) koja znači da se određeni faktor menja dok su svi drugi faktori jednaki ili konstantni. Na primer, opadajuća kriva tražnje pokazuje da će se tražena količina smanjivati kad cena raste, dok god se druge stvari (poput dohotka) ne menjaju.

**Kamate** (Interest). Dobitak plaćen onima koji posuđuju novac.

**Kamatna stopa** (Interest rate). Cena plaćena za pozajmljivanje novca na neko vreme, obično izražena kao procenat bazične glavnice godišnje. Prema tome, ako je kamatna stopa 10 odsto godišnje, tada bi 100 dolara kamate bilo plaćeno za zajam od 1.000 dolara za jednu godinu.

**Kapital** (kapitalna dobra, kapitalna oprema) (Capital (capital goods, capital equipment)). (1) U ekonomskoj teoriji, deo trojstva proizvodnih uložaka (zemljišta, rada i kapitala). Kapital se sastoji od trajnih proizvedenih roba koje se ponovo upotrebljavaju u proizvodnji. (2) U računovodstvu i finansijama "kapital" znači ukupan iznos novca koji su uplatili akcionari preduzeća, a za uzvrat dobijaju akcije preduzeća.

**Kapitalizam** (Capitalism). Ekonomski sistem u kojem je većina imovine (zemljišta i kapital) u privatnom vlasništvu. U takvoj ekonomiji privatna tržišta jesu bazični posrednici alokacije sredstava i proizvodnje dohotka.

**Kapitalni koeficijent** (Capital-output ratio). U teoriji ekonomskog rasta, koeficijent ukupnog fonda kapitala i godišnjeg BDP-a.

**Kardinalna korisnost** (Cardinal utility). Vidi **ordinalna korisnost**.

**Kartel** (Cartel). Organizacija nezavisnih preduzeća koja proizvode slične proizvode i rade zajedno na tome da povećaju cene i ograniče proizvodnju. Prema antimonopolnom zakonu karteli su u Sjedinjenim Američkim Državama zabranjeni.

**Kejnzijanska škola** (Keynesian school). Vidi **kejnzijanska ekonomija**.

**Kejnzijanska ekonomija** (Keynesian economics). Misao J.M. Kejnasa koji smatra da kapitalistički sistem ne teži spontano ravnoteži s punom zaposlenošću. Prema njegovom mišljenju, ravnoteža s nepotpunom zaposlenošću mogla bi da se izleči fiskalnom i monetarnom politikom usmerenom prema povećanju agregatne tražnje.

**Klasična ekonomija** (Classical economics). Preovlađujuća škola ekonomske misli pre pojave Kejnsovog rada. Idejni joj je začetnik Adam Smit, 1776. godine. Druge velike ličnosti koje su pripadale ovoj školi bili su David Rikardo, Tomas Maltus i Džon Stjuart Mil. Uopšteno, ta je škola verovala da ekonomski zakoni (posebno sopstveni interes pojedinca i konkurencija) određuju cene i plate faktorima i da je sistem cena najbolje moguće sredstvo za alokaciju resursa. Njihova makroekonomska teorija oslanja se na Sejov zakon tržišta.

**Klasične teorije** (u **makroekonomiji**) (Classical theories (in macroeconomics)). Teorije koje naglašavaju samokorigujuće sile u ekonomiji. U klasičnom pristupu, generalno posmatrano, postoji puna zaposlenost i politike za podsticanje agregatne tražnje uopšte ne utiču na proizvodnju.

**Klasičan pristup** (Classical approach). Vidi **klasična ekonomija**.

**Kolektivno pregovaranje** (Collective bargaining). Proces pregovaranja između grupe radnika (obično sindikata) i njihovog poslodavca. Takvo pregovaranje dovodi do sporazuma o nadnicama, povlasticama i uslovima rada.

**Komandna privreda** (Command economy). Način ekonomskog organizovanja u kojem ključne ekonomske funkcije, *šta, kako i za koga*, uglavnom određuje državna direktiva. Ponekad se naziva i *centralno planiranom ekonomijom*.

**Komparativna prednost** (u međunarodnoj trgovinskoj razmeni) (Comparative advantage (in international trade)). Zakon komparativne prednosti kaže da bi neka zemlja trebalo da se specijalizuje u proizvodnji i izvozu onih roba koje mogu da se proizvedu uz *relativno* niži trošak kao i da uvozi one robe za koje je trošak proizvođača *relativno* visok. Prema tome, strukturu razmene bi trebalo da određuje komparativna, a ne apsolutna prednost.

**Kompenzujuće razlike** (Compensating differentials). Razlike između nadnica koje služe za nadoknadu ili kompenzovanje nenovčane razlike između poslova. Na primer, za neugodne poslove, koji zahtevaju odvojenost na više meseci, na Aljasci se plaćaju mnogo više nadnice od onih za slične poslove bliže civilizaciji.

**Komplementarna dobra** (Complements). Dva dobra koja u očima potrošača "idu zajedno" (npr. leve i desne cipele). Dobra su *substituti* kada su u međusobnom tržišnom takmičenju (kao što su rukavice s odvojenim i neodvojenim prstima).

**Komunizam** (Communism). Komunistički ekonomski sistem (poznat i pod nazivom *sovjetska planska privreda*) jeste sistem u kojem država poseduje i nadzire sredstva proizvodnje, posebno industrijski kapital. Jedno je od obeležja takvih ekonomija i ekstenzivno cen-

tralno planiranje u kojem država određuje veliki deo cena, nivoa proizvodnje i ostalih važnih ekonomskih varijabli.

**Konglomerat** (Conglomerate). Velika korporacija koja proizvodi i prodaje mnogo nepovezanih roba (na primer, neki su se proizvođači cigareta proširili na područja koja nisu poput proizvodnje alkohola, iznajmljivanja automobila i proizvodnje filmova).

**Konkurentno tržište** (Competitive market). Vidi **savršena konkurencija**.

**Konkurentna ravnoteža** (Competitive equilibrium). Uravnoteženje ponude i tražnje na nekom tržištu ili u ekonomiji za koje je tipična **savršena tržišna konkurencija**. Budući da savršeno konkurentni prodavci nemaju moć uticaja na tržište, cena će se kretati prema tački u kojoj je cena jednaka i graničnom trošku i graničnoj korisnosti.

**Konstantni prinosi na obim** (Constant returns to scale). Vidi **prinosi na obim**.

**Korelacija** (Correlation). Stepen u kojem su dve varijable sistematski pridružene jedna drugoj.

**Korisnost** (takođe **ukupna korisnost**) (Utility (also total utility)). Ukupno zadovoljstvo koje uzrokuju potrošnju roba ili usluga. Treba je razlikovati od *granične korisnosti*, čija je dodatna korisnost rezultat potrošnje dodatne jedinice robe.

**Korporacija** (Corporation). Dominantan oblik poslovne organizacije u savremenim kapitalističkim ekonomijama. Korporacija je preduzeće u vlasništvu pojedinaca ili druge korporacije. Ona ima ista prava da kupi, proda i ugovori kao što bi imalo i neko lice. Korporacija je zakonski odvojena od vlasnika i ima **ograničenu odgovornost**.

**Kratak rok** (Short run). Razdoblje u kojem se svi faktori ne mogu prilagoditi u potpunosti. U mikroekonomiji se na kratak rok ne

mogu prilagoditi fond kapitala niti drugi "fiksni" utrošci i ulazak u sam kratak roku nije besplatan. U makroekonomiji, u kratkom roku ne mogu potpuno da se prilagode cene, ugovori o nadnicama, poreske stope i očekivanja.

**Kratkoročna kriva prosečnih troškova** (**SRAC i SAC**) (Average cost curve, short-run, *SRAC* or *SAC*). Dijagram minimalnog prosečnog troška proizvodnje neke robe, za svaki nivo proizvodnje, uz datu tehnologiju, cene utroška i postojeće pogone.

**Kratkoročne državne obveznice** (T-menice) (Treasury bills (T-bills)). Kratkoročne obveznice i hartije od vrednosti koje emituje savezna vlada.

**Kredit** (Credit). (1) U monetarnoj teoriji, upotreba tuđih fondova u zamenu za obećanje da će se platiti (obično uz kamate) nekog kasnijeg datuma. Osnovni primeri su kratkoročni bankarski zajmovi, krediti dobavljača i hartije od vrednosti. (2) U računovodstvu platnog bilansa, to je stavka, poput izvoza, koji zemlji donosi stranu valutu.

**Kriva agregatne ponude** (**AS**) (Aggregate supply curve, *AS*). Kriva koja prikazuje vezu između proizvodnje koju bi preduzeća rado ponudila i agregatnog nivoa cena. Kad se druge stvari ne menjaju, kriva agregatne ponude je pri potencijalnoj proizvodnji na dugi rok vertikalna, ali može biti i relativno spljoštena u kratkom roku.

**Kriva agregatne tražnje** (**AD**) (Aggregate demand curve, *AD*). Kriva koja prikazuje vezu između količine roba i usluga koju bi ljudi rado kupili i agregatnog nivoa cena kada se druge stvari ne menjaju. Kao i bilo koja kriva tražnje, bazira se na važnim varijablama, poput, na primer, trošenja države, izvoza i ponude novca.

**Kriva dugoročne agregatne ponude** (Long-run aggregate supply schedule). Kriva koja pokazuje vezu

između proizvodnje i nivoa cena nakon potpunih prilagođavanja cena i nadnica. Kriva *AS* je, stoga, vertikalna.

**Kriva indiferentnosti** (Indifference curve). Kriva prikazana na dijagramu čije dve ose mere količinu različitih potrošenih roba. Svaka tačka na jednoj krivoj (koja pokazuje različite kombinacije dve robe) daje potpuno jednak nivo zadovoljstva za datog potrošača.

**Kriva jednakog proizvoda** (ili **izokvanta**) (Equal-product curve (or isoquant)). Linija na dijagramu koja prikazuje različite moguće kombinacije utroška faktora koje daju zadatu količinu proizvodnje.

**Kriva kratkoročne agregatne ponude** (Short-run aggregate supply schedule). Kriva koja pokazuje vezu između proizvodnje i cena u kratkom roku pri čemu promene agregatne tražnje mogu da utiču na proizvodnju. Prikazuje se i rastućom ili horizontalnom krivom *AS*.

**Kriva ponude** (Supply curve (or supply schedule)). Kriva koja prikazuje količinu roba koju dobavljači na datom tržištu žele da prodaju po određenoj ceni, kada se druge stvari ne menjaju.

**Kriva tražnje** (Demand curve (or demand schedule)). Kriva koja prikazuje količinu roba koju bi kupci kupili po određenoj ceni, kada se druge stvari ne menjaju.

Kriva tražnje obično ima cenu na vertikalnoj ili *Y* osi i traženu količinu na horizontalnoj ili *X* osi. Takođe vidi **promenu tražnje nasuprot promeni tražene količine**.

**Kriva tražnje za novcem** (Money demand schedule). Kriva držanja novca i kamatnih stopa. Kad kamatne stope rastu, obveznice i druge hartije od vrednosti postaju privlačnije, snižavajući traženu količinu novca. Vidi takođe **tražnja za novcem**.

**Kriza, depresija** (Depression). Produženo razdoblje obeleženo visokom nezaposlenošću, niskom proizvodnjom i investicijama, slabim

poslovnim poverenjem i rasprostranjenim poslovnim promašajima. Blaži oblik ekonomskog pada naziva se **recesijom**, a ima mnoge osobine depresije, samo u manje intenzivnom obliku.

**Kvantitativna jednačina razmene** (Quantity equation of exchange). Tautologija,  $MV \equiv PQ$ , gde je *M* ponuda novca, *V* dohodovna brzina opticaja novca i *PQ* (cena puta količina) novčana vrednost ukupne proizvodnje (nominalni BDP). Jednačina mora uvek da važi jer je *V* definisano kao  $PQ/M$ .

**Kvantitativna teorija novca i cena** (Quantity theory of money and prices). Teorija određivanja proizvodnje i opšteg nivoa cena koja smatra da se cene kreću proporcionalno s ponudom novca. Oprezniji pristup koji zastupaju monetaristi smatra da je ponuda novca najvažnija odrednica nominalnog BDP-a (vidi **monetarizam**).

**Kvazinovac** (Near money). Bezrizična finansijska sredstva koja se tako lako pretvaraju u novac da su slična stvarnom novcu. Primeri su novčani fondovi i državne obveznice.

**Kvota** (Quota). Oblik uvoznog protekcionizma u kojem je ukupna količina određene robe (na primer, šećera ili automobila) tokom nekog razdoblja ograničena.

## L

**Laissez-faire** ("slobodno tržište"). Stanovište da bi država trebalo što je manje moguće da se upliće u ekonomsku delatnost i odluke da prepusti tržištu. Kao što su govorili i klasični ekonomisti poput Adama Smita, to stanovište smatra da bi uloga države trebalo da se ograniči na (1) održavanje zakona i reda, (2) odbranu i (3) obezbeđivanje određenim javnim dobrima kojima se privatna preduzeća ne bi bavila (na primer, javno zdravstvo i zdravstvene mere).

**Liberalizam** (Libertarianism). Ekonomska filozofija koja naglašava

važnost lične slobode u ekonomskim i političkim poslovima. Liberalistički pisci, uključujući Adama Smita ranije, kao i Milтона Fridmana i Džejmsa Bjukenana danas, smatraju da bi ljudi trebalo da slede svoje lične interese i želje i da bi delovanje države trebalo ograničiti na garantovanje ugovora i na obezbeđivanje policije i narodne odbrane, omogućavajući tako maksimalnu ličnu slobodu.

**Lična štednja** (Personal saving). Deo dohotka koji se nije potrošio; drugim rečima, razlika između raspoloživog dohotka i lične potrošnje.

**Lični dohodak** (Personal income). Mera dohotka pre oporezivanja. Tačnije, lični dohodak jednak je raspoloživom dohotku uvećanom za neto poreze.

**Linija jednakog troška** (Equal-cost line). Linija na dijagramu koja prikazuje različite moguće kombinacije utroška faktora koji mogu da se kupe s datom količinom novca.

**Linija mogućnosti potrošnje** (Consumption-possibility line). Vidi **budžetska prava**

**Lorencova kriva** (Lorenz curve). Dijagram koji se upotrebljava za prikazivanje veličina nejednakosti odnosa dohotka ili bogatstva.

**Ljudski kapital** (Human capital). Fond tehničkog znanja i veština otelotvoren u radnoj snazi neke zemlje. Ljudski kapital proizilazi iz investicija u formalno obrazovanje i usavršavanja na poslu.

## M

**$M_1$ ,  $M_2$** . Vidi **ponuda novca**.

**Makroekonomija** (Macroeconomics). Analiza koja se bavi ponašanjem ekonomije kao celine s obzirom na proizvodnju, dohodak, nivo cena, (trgovinsku razmenu s inostranstvom), nezaposlenost i druge agregatne ekonomske varijable (Uporedi s **mikroekonomijom**).

**Makroekonomija racionalnih očekivanja** (Rational-expectations

macroeconomics). Škola čiji su predstavnici Robert Lukas, Robert Baro i Tomas Sardžent. Smatra da se tržišta čiste brzo i da su očekivanja racionalna. Pod navedenim i drugim uslovima može da se pokaže da očekivana makroekonomska politika uopšte nema efekat na realnu proizvodnju ili nezaposlenost. Ponekad je nazivamo i **novom klasičnom makroekonomijom**.

**Makroekonomska ravnoteža** (Equilibrium, macroeconomic). Nivo BDP-a na kojem je predviđena agregatna tražnja jednaka predviđenoj agregatnoj ponudi. U ravnoteži su željena tražnja ( $C$ ), izdaci države ( $G$ ), investicije ( $I$ ) i neto izvoz ( $X$ ) sasvim jednaki količini koju preduzeća žele da prodaju po tekućem nivou cena.

**Maltuzijanska teorija rasta stanovništva** (Malthusian theory of population growth). Hipoteza, koju je prvi izrazio Tomas Maltus, da stanovništvo "prirodno" raste brže od ponude hrane. Proizvodnja hrane per capita bi stoga tokom vremena opadala i time postajala prepreka rastu stanovništva. Uopšteno, pogled prema kojem stanovništvo raste brže kada rastu dohoci ili životni standard stanovništva.

**Mapa indiferentnosti** (Indifference map). Dijagram koji prikazuje skup kriva indiferencije za nekog potrošača. Uopšteno, krive koje se nalaze severoistočnije od ishodišta dijagrama prikazuju više nivo zadovoljstva.

**Marksizam** (Marxism). Skup socijalnih, političkih i ekonomskih učenja koja je u devetnaestom veku razvio Karl Marks. Kao ekonomska teorija, marksizam je predviđao da će kapitalizam propasti zbog unutrašnjih protivrečnosti, posebno sklonosti ka iskorišćavanju radničke klase. Verovanje da će radnici u kapitalizmu neizbežno biti potlačeni zasnivalo se na **gvozdenom zakonu nadnica**, koji

tvrdi da će nadnice padati do nivoa preživljavanja.

**Medijana** (Median). U statistici, brojka tačno na sredini niza brojeva poređanih ili rangiranih od najnižeg do najvišeg (na primer, dohoci ili ocene na ispitu). Prema tome, za brojeve 1, 3, 6, 10, 20 medijana je 6.

**Međunarodne rezerve** (Reserves, international). Svaka zemlja ima bar neke rezerve u zlatu, valuti drugih zemalja i posebnim pravima vučenja. Međunarodne rezerve služe kao "međunarodni novac" koji se koristi kada zemlja zapadne u teškoće u bilansu plaćanja. Kada bi neka zemlja bila spremna da dopusti da joj je devizni kurs fluktuirajući, uopšte ne bi trebalo da ima rezerve.

**Međunarodni monetarni sistem** (ta-kođe **međunarodni finansijski sistem**) (International monetary system, also international financial system). Institucije posredstvom kojih se obavljaju prekogranične isplate. Centralno pitanje je određivanje deviznog kursa i način na koji vlada utiče na devizni kurs.

**Merkantilizam** (Mercantilism). Politička doktrina koja naglašava važnost suficita bilansa plaćanja kao sredstva za gomilanje zlata. Zagovornici merkantilizma su se stoga zalagali za čvrsti državni nadzor ekonomske politike "verujući" da politika *laissez-faire* može da dovede do gubitka zlata.

**Mešovita privreda** (Mixed economy). Dominantan oblik ekonomske organizacije u nekomunističkim zemljama. Mešovite privrede u svojoj ekonomskoj organizaciji uglavnom se oslanjaju na sistem cena, ali se za borbu s makroekonomskom nestabilnošću i tržišnim neuspesima koriste i nizom državnih intervencija (kao što su porezi, potrošnja i regulacija radi rešavanja makroekonomske nestabilnosti i tržišnih promašaja).

**Mikroekonomija** (Microeconomics). Analiza koja se bavi ponašanjem pojedinačnih elemenata u ekono-

miji, kao što su određivanje cene samo jednog proizvoda, ili ponašanje samo jednog potrošača ili preduzeća. (Uporedi s **makroekonomijom**.)

**Mlada industrija** (Infant industry). U teoriji međunarodne trgovinske razmene, industrija koja nije imala dovoljno vremena da stekne iskustvo ili stručnost da bi iskoristila ekonomiju obima, neophodnu za uspešno takmičenje s razvijenim industrijama koje proizvode iste proizvode u drugim zemljama. Često se misli da su za mlade industrije potrebne carine i kvote da bi se zaštitile dok se razviju.

**Model** (Model). Formalni okvir za prikazivanje obeležja složenog sistema pomoću nekoliko glavnih veza. Modeli poprimaju oblik dijagrama, matematičkih jednačina i računarskih programa.

**Model multiplikatora** (Multiplier model). U makroekonomiji, teorija koju je razvio J. M. Kejns, a naglašava važnost promena autonomnih izdataka (posebno investicija, izdataka države i neto izvoza) u određivanju promena proizvodnje i zaposlenosti. Vidi i **multiplikator**.

**Monetarizam** (Monetarism). Škola ekonomske misli koja smatra da su promene ponude novca glavni uzrok makroekonomskih fluktuacija. To shvatanje smatra da su, u krakom roku, promene ponude novca osnovna odrednica promena i realne proizvodnje i nivoa cena. Ono smatra da se u dugom roku cene kreću proporcionalno s ponudom novca. Monetaristi često zaključuju da je najbolja makroekonomska politika sa stabilnim rastom ponude novca.

**Monetarna baza** (Monetary base). Neto novčane obaveze države koje drži stanovništvo. U Sjedinjenim Američkim Državama monetarna baza je jednaka gotovom novcu i rezervama banaka. Ponekad se naziva i *primarnim novcem*.

**Monetarna ekonomija** (Monetary economy). Ekonomija u kojoj se razmena odvija pomoću opšte prihvaćenog sredstva razmene.

**Monetarna politika** (Monetary policy). Ciljevi centralne banke u nadzoru nad novcem, kamatnim stopama i uslovima kreditiranja. Instrumenti monetarne politike su najpre operacije na otvorenom tržištu, obavezne rezerve i diskontna stopa.

**Monetarna unija** (Monetary union). Sporazum kojim nekoliko zemalja usvoji zajedničku valutu kao obračunsku jedinicu i sredstvo razmene. Evropska monetarna unija usvojila je evro kao zajedničku valutu 1999. godine.

**Monetarni prenosni mehanizam** (Monetary transmission mechanism). U makroekonomiji, put kojim se promene u ponudi novca pretvaraju u promene proizvodnje, zaposlenosti, cena i inflacije.

**Monetarno pravilo** (Monetary rule). Monetarno pravilo je glavno načelo monetarističke ekonomske filozofije koje tvrdi da optimalna monetarna politika određuje rast ponude novca po fiksnoj stopi i odražava tu stopu u dobru i zlu.

**Monopol** (Monopoly). Tržišna struktura u kojoj robu nudi samo jedno preduzeće. Vidi i **prirodni monopol**.

**Monopolistička konkurencija** (Monopolistic competition). Tržišna struktura u kojoj ima mnogo prodavaca koji nude robe koje su bliski, ali ne i savršeni supstituti. Na takvom tržištu, svako preduzeće može da izvrši određeni uticaj na cenu svog proizvoda.

**Monopson** (Monopsony). Slika monopola u ogledalu. Tržište na kojem je samo jedan kupac; "kupčev monopol".

**Moralni hazard** (Moral hazard). Vrsta tržišnog neuspeha u kojem postojanje osiguranja od osiguranog rizika povećava verovatnost da će se rizični događaj stvarno i desiti. Na primer, vlasnik automobi-

la 100 procenata osiguranog od provale možda će biti neoprezniji u zaključavanju automobila jer postojanje osiguranja smanjuje trud da se krađa spreči.

**Mrtav teret** (Deadweight loss). Gubitak realnog dohotka ili potrošačevog ili proizvođačevog viška koji nastaje zbog monopola, carina i kvota, poreza ili drugih nepravilnosti. Na primer, kada monopolista poveća cenu, gubitak potrošačevog zadovoljstva je veći od dobitka u prihodu monopoliste – razlika je gubitak koristi odnosno dobrobiti za društvo zbog monopola.

**Multiplikator** (Multiplier). Pojam u makroekonomiji koji označava promenu izvedene varijable (kao što su BDP ili ponuda novca) na jedinicu promene neke nezavisne varijable (poput potrošnje države ili bankarskih rezervi). *Multiplikator izdataka* odnosi se na povećanje BDP-a do kojeg bi dovelo povećanje izdataka za 1 dolar (recimo na investicije).

**Multiplikator državnih izdataka** (Government expenditure multiplier). Povećanje BDP-a do kojeg dovodi povećanje izdataka države za kupovinu roba i usluga u visini jednog dolara.

**Multiplikator izdataka** (Expenditure multiplier). Vidi **multiplikator**.

**Multiplikator otvorene ekonomije** (Open-economy multiplier). U otvorenoj ekonomiji promene dohotka odražavaju se na uvoz i štednju. Prema tome, formula multiplikatora za investicije ili izdatke države u otvorenoj ekonomiji je:  $\text{multiplikator otvorene ekonomije} = 1/(MPS + MPm)$ , gde je  $MPS$  granična sklonost štednji a  $MPm$  granična sklonost uvozu.

**Multiplikator ponude novca** (Money supply multiplier). Koeficijent povećanja ponude novca (ili depozita) i povećanja rezervi banaka. Uopšteno posmatrano, multiplikator ponude novca recipročan je traženom koeficijentu rezervi. Na

primer, ako je traženi koeficijent rezervi 0,125, tada je multiplikator ponude novca 8.

## N

**Nacionalna (društvena) stopa štednje** (National saving rate). Ukupna štednja, privatna i javna, podeljena neto domaćim proizvodom.

**Nacionalni dug** (National debt). Isto što i **državni dug**.

**Načelo korisnosti (oporezivanja)** (Benefit principle (of taxation)). Načelo prema kojem bi ljude trebalo oporezivati proporcionalno s koristima koje dobiju od vladinih programa.

**Načelo platežne sposobnosti (oporezivanja)** (Ability-to-pay principle (of taxation)). Načelo prema kojem bi nečije poresko opterećenje trebalo da zavisi od platežne sposobnosti, koja se meri dohotkom ili bogatstvom. Načelo ne navodi *koliko bi više* trebalo da plate oni koji su u boljem položaju.

**Načelo jednake graničnosti** (Equimarginal principle). Načelo za odlučivanje o raspodeli dohotka na različite potrošačke robe. Prema tome načelu korisnost potrošača se maksimira izborom skupa potrošačkih roba kojima je granična korisnost po potrošenom dolaru jednaka za sve robe.

**Načelo isključivanja** (Exclusion principle). Kriterijum prema kojem se javne robe razlikuju od privatnih. Kad proizvođač predaje neku robu osobi A i kada iz uživanja korišćenja robe lako može da isključi osobe B, C, D itd., važi načelo isključivanja i ta se roba smatra privatnom robom. Ako se, kao u javnom zdravstvu ili nacionalnoj odbrani, ljudima ne može s lakoćom uskratiti uživanje u koristima od proizvodnje robe, tada ta roba ima obeležja javnog dobra.

**Nagib** (Slope). Na dijagramu, promena varijable na vertikalnoj osi u odnosu na jedinicu promene

varijable na horizontalnoj osi. Rastuće linije imaju pozitivan nagib. Opadajuće krive (poput krive tražnje) imaju negativne nagibe, dok vodoravne linije imaju nagibe jednake nuli.

**NAIRU.** Vidi **stopa nezaposlenosti koja ne ubrzava inflaciju** (nonaccelerating inflation rate of unemployment).

**Nedobrovoljna nezaposlenost** (Involuntary unemployment). Vidi **nezaposlenost**.

**Neizbežna nezaposlenost** (Frictional unemployment). Privremena nezaposlenost koju prouzrokuju promene na pojedinačnim tržištima. Novim radnicima je, na primer, potrebno određeno vreme da istraže različite mogućnosti zaposlenja. Čak i iskusni radnici često provedu neko minimalno razdoblje bez posla prelazeći s jednog na drugo radno mesto.

Neizbežna nezaposlenost se, dakle, razlikuje od *ciklične nezaposlenosti*, koja je rezultat niskog nivoa agregatne tražnje u uslovima rigidnih nadnica i cena.

**Nekooperativna ravnoteža** (Noncooperative equilibrium). Vidi **Nešova ravnoteža**.

**Neobnovljivi izvori** (Nonrenewable resources). Prirodni izvori, poput nafte ili gasa, čija je ponuda u osnovi fiksna i koji se ne regenerišu dovoljno brzo da bi bili ekonomski važni.

**Neograničena odgovornost** (Unlimited liability). Vidi **ograničena odgovornost**.

**Neoklasičan model rasta** (Neoclassical model of growth). Teorija ili model koji se upotrebljava za objašnjenje dugoročnih tokova ekonomskog rasta industrijskih ekonomija. Taj model naglašava važnost intenzivnosti kapitala (tj., rastućeg koeficijenta rada i kapitala) i tehnološke promene pri objašnjavanju rasta potencijalnog realnog BDP-a.

**Nepovoljna selekcija** (Adverse selection). Vrsta tržišnog nedostatka u

kojem će ljudi s najvećim rizikom najverovatnije kupiti osiguranje. Šire posmatrano, nepovoljan izbor uključuje situacije u kojima prodavci i kupci imaju različite informacije o proizvodu, kao na tržištu polovnih automobila.

**Neprirovijiv** (Inappropriate). Pojam koji se koristi za resurse za koje je pojedinačan trošak korišćenja ravan nuli ili niži od ukupnog društvenog troška. Za takve resurse je karakteristično postojanje eksternalija, zbog čega će ih, s društvenog stanovišta, tržišta neefikasno rasporediti.

**Neprirovijivost** (Inappropriability). Vidi **neprirovijiv**.

**Neravnoteža** (Disequilibrium). Stanje u kojem ekonomija nije u **ravnoteži**. Može da se pojavi kada iznenadni šokovi (na dohodak ili cenu) pomere krive tražnje ili ponude i kada se tržišna cena (ili količina) još nije potpuno prilagodila. U makroekonomiji se često misli da je nezaposlenost rezultat neravnoteže tržišta.

**Nesavršeni konkurent** (Imperfect competitor). Svako preduzeće koje kupuje ili prodaje neku robu u dovoljno velikim količinama da može da utiče na njenu cenu.

**Nesklonost riziku** (Risk averse). Neka je osoba nesklona riziku kad je, suočena s neizvesnim okolnostima, njeno nezadovoljstvo zbog gubitka datog iznosa dohotka veće od zadovoljstva dobitkom istog iznosa dohotka.

**Nešova ravnoteža** (Nash equilibrium). U teoriji igara, skup strategija igrača, pri čemu, kada je zadata strategija drugog igrača, ni jedan igrač ne može da poveća svoju isplatu. Drugim rečima, kada je zadata strategija igrača A, igrač B ne može da učini ništa bolje, a kad je zadata strategija igrača B, A ne može da učini ništa bolje. Nešova ravnoteža ponekad se naziva i *nekooperativnom ravnotežom*.

**Neto domaći proizvod (NDP)** (Net domestic product, NDP). BDP

umanjen za odbitak amortizacije kapitalnih dobara.

**Neto društveni proizvod (NNP)** (Net national product, NNP). BNP umanjen za odbitak amortizacije kapitalnih dobara.

**Neto ekonomsko blagostanje** (Net economic welfare, NEW). Mera nacionalnog proizvoda koja ispravlja nekoliko ograničenja mere BDP-a.

**Neto investicije** (Net investment). Bruto investicije umanjene za amortizaciju kapitalnih dobara.

**Neto izvoz** (Net exports). Na računima nacionalnog proizvoda, razlika vrednosti izvoza roba i usluga i vrednosti uvoza roba i usluga.

**Neto strana ulaganja** (Net foreign investment). Neto štednja neke zemlje u inostranstvu; približno jednaka neto izvozu.

**Neto vrednost** (Net worth). U računovodstvu, razlika ukupne aktive i ukupne pasive.

**Nevidljiva ruka** (Invisible hand). Pojam koji je 1776. godine uveo Adam Smit da bi opisao paradoks ekonomije *laissez-faire*. Teorija nevidljive ruke smatra da, kada svaki učesnik sledi svoj sopstveni interes, tržišni sistem ipak radi na dobrobit svih kao da je celokupni proces usmeravala bronamerana nevidljiva ruka.

**Nezaposleni** (Unemployed). Ljudi koji nisu zaposleni, ali aktivno traže posao ili čekaju da se vrate na posao.

**Nezaposlenost** (Unemployment). (1) Ekonomski posmatrano, *nedobrovoljna nezaposlenost* javlja se kada postoje osposobljeni radnici koji su voljni da rade za nadnice koje preovlađuju na tržištu, ali ne mogu da pronađu posao. (2) Prema službenoj definiciji (Zavod za statistiku rada Sjedinjenih Država), radnik je nezaposlen ako (a) ne radi ili ako (b) čeka da ga ponovo pozovu na posao posle otpuštanja ili ako je aktivno tražio posao poslednje 4 nedelje. Vidi i **neizbežna nezaposlenost i strukturalna nezaposlenost**.

**Nezavisna dobra** (Independent goods). Dobra čije su tražnje relativno nepovezane. Tačnije, dobra A i B su nezavisna kada promena cene dobra A nema efekta na traženu količinu dobra B, uz uslov da se druge stvari ne menjaju, odnosno ostaju iste.

**Nisu deo radne snage** (Not in the labor force). Deo odraslog stanovništva koji ne radi i ne traži posao.

**Nominalna (ili novčana) kamatna stopa** (Nominal (or money) interest rate). **Kamatna stopa** plaćena na različita sredstva. To je godišnji prinos izražen u dolarima na uloženi dolar. Uporedite ga s **realnom kamatnom stopom**, koja je godišnji prinos u robama na jedinicu uložениh roba.

**Nominalni BDP** (Nominal GDP). Vidi **bruto domaći proizvod, nominalni**.

**Normativna nasuprot pozitivnoj ekonomiji** (Normative vs. positive economics). *Normativna ekonomija* razmatra "šta bi trebalo da bude" – vrednosne sudove ili ciljeve javne politike. *pozitivna ekonomija* je, nasuprot tome, analiza činjenica i ponašanja u ekonomiji ili "stvari kakve jesu".

**Nova klasična makroekonomija** (New classical macroeconomics). Teorija koja smatra (1) da su cene i nadnice fleksibilne i (2) da ljudi predviđaju u skladu s **hipotezom o racionalnim očekivanjima**. Osnovna posledica te teorije je **teorema o neefikasnosti politika**.

**Novac** (Money). Sredstvo plaćanja ili sredstvo razmene. Za stavke koje sačinjavaju novac vidi **ponuda novca**.

**Novac u širem smislu** (Broad money). Mera **ponude novca** (takođe poznata kao  $M_2$ ) koja uključuje transakcioni novac (ili  $M_1$ ) kao i štedne račune u bankama i slična sredstva koja su bliski supstituti za transakcioni novac.

**Novac u užem smislu** (Narrow money,  $M_1$ ). Mera **ponude novca** koja uključuje kovani novac,

novčanice i sve čekovne račune i depozite po viđenju; naziva se i *transakcionim novcem*.

**Novčani fondovi** (Money funds). Skraćeni za vrlo likvidne kratkoročne finansijske instrumente čije se kamatne stope ne regulišu. Glavni su primeri novčano tržište uzajamnih fondova i novčano tržište depozita komercijalnih banaka.

○

**Obaveze, pasiva** (Liabilities). U računovodstvu, dugovanja ili finansijske obaveze prema drugim preduzećima ili licima.

**Obnovljivi izvori** (Renewable resources). Prirodni izvori (poput poljoprivrednog zemljišta) čije se usluge redovno obnavljaju i koji, ako se njima adekvatno upravlja, mogu neprestano da pružaju korisne usluge.

**Obračun doprinosa rastu** (Growth accounting). Tehnika za procenjivanje doprinosa različitih faktora rasta. Koristeći se teorijom granične produktivnosti, obračunavanje doprinosa rastu raščlanjuje rast proizvodnje na rast zbog rada, zemljišta, kapitala, obrazovanja, tehničkog znanja i drugih raznovrsnih izvora.

**Obveznica** (Bond). Kamatonosna potvrda koju emituje država ili preduzeće. Obećava da će se u budućnosti, određenog datuma, isplaćivati određena svota novca (glavnica) i kamate.

**Očekivanja** (Expectations). Stanovište ili verovanja vezana uz neizvesne varijable (kao što su buduće kamatne stope, cene ili poreske stope). Kaže se da su očekivanja *racionalna* ako nisu sistematski pogrešna (ili "pristrasna") i ako se koriste svakom dostupnom informacijom.

Očekivanja nazivamo *adaptivnim* ako ih ljudi formiraju na osnovu prošlog ponašanja.

**Odbitak potrošnje kapitala** (Capital consumption allowance). Vidi **de-**

**presijacija** (imovine).

**Određivanje cene povećanjem prosečnog troška** (Markup pricing). Metoda određivanja cene koju upotrebljavaju mnoga preduzeća u okolnostima nesavršene konkurencije. Prema toj metodi, preduzeća ocenjuju prosečan trošak i potom dodaju određeni fiksni procenat tom trošku da bi došla do cene koju će zaračunavati.

**Ograničena odgovornost** (Limited liability). Ograničenje gubitka vlasnika u poslovanju u odnosu na iznos kapitala koji je vlasnik uneo u preduzeće. Ograničena odgovornost je bila važan faktor rasta velikih preduzeća. Za razliku od toga, vlasnici u javnim trgovačkim društvima i pojedinačni vlasnici imaju *neograničenu odgovornost* za dugove preduzeća.

**Okunov zakon** (Okun's law). Empirijska veza, koju je otkrio Artur Okun, između cikličnih kretanja BDP-a i nezaposlenosti. Zakon tvrdi da se stopa nezaposlenosti poveća do 1 odsto kada se stvarni u odnosu na potencijalni BDP smanji za 2 odsto. (Ranije procene vrednosti tog koeficijenta su bile 3 prema 1.)

**Oligopol** (Oligopoly). Okolnost nesavršene konkurencije u kojoj industrijom vlada mali broj dobavljača.

**Opadajući prinosi na obim** (Decreasing returns to scale). Vidi **prinosi na obim**.

**Operacije na otvorenom tržištu** (Open-market operations). Kupovina ili prodaja državnih obveznica koju obavlja centralna banka da bi uticala na bankarske rezerve, ponudu novca i kamatne stope. Pri kupovini obveznica, novac koji isplaćuje centralna banka povećava rezerve komercijalnih banaka pa se stoga povećava i ponuda novca. Pri prodaji obveznica, ponuda novca se smanjuje.

**Oportunitetni trošak** (Opportunity cost). Vrednost drugog najboljeg korišćenja (ili namene) nekog

ekonomskog dobra ili vrednost žrtvovane alternative. Prema tome, zamislite da je najbolja alternativna upotreba troškova koji se upotrebljavaju za proizvodnju tone uglja bila proizvodnja 10 bušela pšenice. Oportunitetni trošak tone uglja je 10 bušela žita koji bi se mogli proizvesti, ali se nisu proizveli. Oportunitetni trošak posebno je dragocen za određivanje vrednosti netržišnih roba kao što su zdrava ili sigurna okolina.

**Opšti društveni kapital** (Social overhead capital). Bitne investicije od kojih zavisi ekonomski razvoj, potrebne za saobraćaj, energiju i komunikacije. Ponekad se naziva i *infrastrukturuom*.

**Optimalno valutno područje** (Optimal currency area). Skup regija ili zemalja s visokom mobilnošću radne snage ili zajedničkom ili sinhronizovanom agregatnom ponudom ili šokovima tražnje. U takvim uslovima značajne promene kamatnih stopa nisu nužne da bi se obezbedila brza makroekonomska prilagodavanja pa zemlje mogu da imaju fiksne devizne kurseve ili zajedničku valutu.

**Ordinalna korisnost** (Ordinal utility). Nedimenzionirana mera korisnosti kojom se koristi teorija tražnje. Ordinalna korisnost omogućuje tvrdnju da je A bolje od B, ali se ne zna za koliko. Drugim rečima, bilo koja dva skupa roba mogu da se uporede, ali ne može da se izmeri njihova apsolutna razlika. Ovaj pojam suprotan je pojmu *kardinalne korisnosti*, ili dimenzionalne korisnosti, kojima se ponekad koristimo u analizi ponašanja prema riziku.

**Oročeni depozit** (Time deposit). Fondovi uloženi u banku koji imaju minimalno "vreme podizanja". Uključeni su u opšti novac ( $M_2$ ), ali ne u  $M_1$  jer se ne prihvataju kao sredstvo plaćanja.

**Osiguranje** (Insurance). Sistem kojim pojedinci mogu da smanje svoju izloženost riziku od velikih gu-

bitaka deljenjem rizika na veliki broj osoba.

**Oskudica** (Scarcity). Oskudnost je jasna karakteristika ekonomskog dobra. Kada kažemo da je ekonomsko dobro oskudno, to ne znači da je retko, već samo da nije besplatno. Da bi neko dobio takvo dobro, on mora ili da ga proizvede ili u zamenu da ponudi druga ekonomska dobra.

**Otvorena ekonomija** (Open economy). Ekonomija koja se upušta u međunarodnu trgovinsku razmenu (tj. u uvoz i izvoz) dobara i kapitala. *Zatvorena ekonomija* je ona koja nema ni uvoz ni izvoz.

## P

**Paradoks štednje** (Paradox of thrift). Načelo, koje je prvi izneo Džon Mejnard Kejns, prema kojem pokušaj društva da poveća svoju štednju može da dovede do smanjenja iznosa koji se stvarno štedi.

**Paradoks vrednosti** (Paradox of value). Paradoks prema kojem mnoge stvari nužne za život (na primer, voda) imaju "nisku" tržišnu vrednost dok mnoge luksuzne robe (na primer, dijamanti) s malom "upotrebnom" vrednošću imaju visoku tržišnu cenu. To se objašnjava činjenicom da cena ne odražava ukupnu, već graničnu korisnost robe.

**Paretova efikasnost** (ili **Pareto optimum**) (Pareto efficiency (or Pareto optimality)). Vidi **alokativna efikasnost**.

**Partnerstvo** (Partnership). Udruživanje dva ili više lica radi obavljanja posla koji nije korporativnog oblika i ne uživa ograničenu odgovornost.

**Patent** (Patent). Isključivo pravo dato pronalazaču da nadzire upotrebu pronalaska za, u Sjedinjenim Državama, period od 20 godina. Patenti stvaraju privremene monopole radi nagrađivanja delatnosti pronalazača i osnovni su alat za promociju unapređenja izuma

među pojedincima i malim preduzećima.

**Plivajući devizni kursevi** (Floating exchange rates). Vidi **fleksibilni devizni kursevi**.

**Podela rada** (Division of labor). Metoda organizacije proizvodnje prema kojoj se svaki radnik specijalizuje u delu proizvodnog procesa. Specijalizacija rada daje veću ukupnu proizvodnju jer radnici postaju veštiji na posebnom zadatku i jer mogu da se uvedu specijalizovani pogoni s ciljem temeljnijeg izvršavanja određenih podzadataka.

**Pokret za jedinstveni porez** (Single-tax movement). Pokret iz devetnaestog veka čiji je začetnik Henri Džordž. On je smatrao da se neprekidno siromaštvo usred stabilnog ekonomskog napretka može pripisati oskudnosti zemlje i velikim rentama koje idu zemljoposjednicima. "Jedinstveni porez" trebalo je da bude porez na ekonomsku rentu koji bi plaćali zemljoposjednici.

**Politika dohodaka** (Incomes policy). Politika države koja pokušava neposredno da ograniči promene nadnica i cena radi usporavanja inflacije. Takva politika se kreće od dobrovoljnih smernica za nadnice i cene do direktnog zakonskog nadzora nadnica, plata i cena.

**Ponuda novca** (Money supply). Usko definisana ponuda novca ( $M_1$ ) sastoji se od kovanog novca, papirnatih novčanica i svih čekovnih ili depozita po videnju. To je uži ili transakcioni novac. Široko definisana ponuda ( $M_2$ ) uključuje sve stavke iz  $M_1$  i određena likvidna sredstva ili kvazinovac, štedne depozite, zajedničke investicione fondove i slično.

**Ponuda rada** (Labor supply). Broj raspoloživih radnika (ili, uopšteno, broj radnih sati) u ekonomiji. Osnovne odrednice ponude rada su stanovništvo, realne nadnice i tradicije društva.

**Ponudena količina** (Quantity supplied). Vidi **promena ponude nasuprot promeni ponuđene količine**.

**Poreska incidencija** (Tax incidence). Vidi **incidencija**.

**Porez na dodatu vrednost (VAT)** (Value added tax, VAT). Porez nametnut preduzeću kao procenat njegove dodate vrednosti.

**Porez na dohodak preduzeća** (Corporate income tax). Porez nametnut na godišnji neto dohodak preduzeća.

**Porez na lični dohodak** (Income tax, personal). Porez na dohodak koji primaju pojedinci bilo u obliku nadnica i plata ili od vlasništva, kao što su rente, dividende ili kamate. U Sjedinjenim Državama porez na lični dohodak je **stepenast**. To znači da ljudi s višim dohocima plaćaju poreze po višoj prosečnoj stopi od onih s nižim dohocima.

**Porez na promet** (Sales tax). Vidi **trošarine nasuprot porezu na promet**.

**Poslovni ciklusi** (Business cycles). Fluktuacije ukupne proizvodnje, dohotka i zaposlenosti u nekoj zemlji koje obično traju od 2 do 10 godina, obeležene sveobuhvatnom i istovremenom ekspanzijom ili kontrakcijom u mnogim sektorima ekonomije. U modernoj makroekonomiji se kaže da se poslovni ciklusi pojavljuju kada stvarni BDP raste u odnosu na potencijalni BDP (ekspanzija) ili opada u odnosu na potencijalni BDP (kontrakcija ili recesija).

**Post hoc zabluda** (Post hoc fallacy). Od latinskog, *post hoc, ergo propter hoc*, što se prevodi "posle toga, dakle zbog toga". Ta se zabluda javlja kada se pretpostavlja da događaj A prouzrokuje događaj B zbog toga što događaj A prethodi događaju B.

**Potencijalna proizvodnja** (Potential output). Isto što i **potencijalni BDP**.

**Potencijalni bruto domaći proizvod** (BDP) (Potential GDP).

Bruto društveni proizvod visoke zaposlenosti. Tačnije, maksimalan nivo koji može da se ostvari s datim stanjem tehnologije i stanovništva bez ubrzane inflacije. Danas se uopšteno smatra da je on ekvivalentan nivou proizvodnje koji odgovara **stopi nezaposlenosti koja ne ubrzava inflaciju (NAIRU)**. Potencijalna proizvodnja nije nužno maksimalna proizvodnja.

**Potrošačev višak** (Consumer surplus). Razlika između iznosa koji bi potrošač bio spreman da plati za neku robu i stvarno plaćenog iznosa. Ta razlika se javlja jer su granične korisnosti svih, osim poslednje jedinice, veće od cene. Novčani ekvivalent ukupne korisnosti potrošene robe, stoga, može biti znatno iznad potrošenog iznosa. Pod strogim pretpostavkama, novčana vrednost potrošačevog viška može da se meri (pomoću dijagrama krive tražnje) kao površina između krive tražnje i krive cene.

**Potrošnja** (Consumption). U makroekonomiji, ukupno trošenje pojedinaca ili države na potrošne robe tokom datog razdoblja. Tačno govoreći, potrošnja bi trebalo da se odnosi samo na ona potpuno potrošena, uživana ili "pojedena" dobra u tom razdoblju. U praksi, izdaci na potrošnju uključuju sve kupljene potrošne robe, od kojih mnoge, kao što su pokućstvo, odeća i automobili, traju znatno duže od posmatranog razdoblja.

**Povećanje kapitalne opremljenosti** (Capital deepening). U teoriji ekonomskog rasta, povećanje koeficijenta kapitala i rada (Uporedi sa **širenjem kapitala**).

**Pozitivna ekonomija** (Positive economics). Vidi **normativna nasuprot pozitivne ekonomije**.

**Pravilo 70**. (Rule of 70). Korisna prečica za procenu komfornog

ukamačivanja. Količina koja raste r procenata godišnje će se udvostručiti za oko  $70/r$  godina.

**Pravilo najmanjeg troška** (proizvodnje) (Least-cost rule (of production)). Pravilo da se trošak proizvodnje određenog nivoa proizvodnje minimizira kad je koeficijent graničnog prihoda svakog utroška i cene tog utroška jednak za sve utroške.

**Pravilo supstitucije** (Substitution rule). Pravilo koje kaže da će preduzeća profitirati zamenom svih drugih faktora faktorom kome se snizila cena, kad cena jednog faktora opadne dok cene svih drugih faktora ostanu iste. Pravilo je prirodna posledica **pravila najmanjeg troška**.

**Preduzeće** (poslovno preduzeće) (Firm (business firm)). Osnovna privatna jedinica proizvodnje u kapitalističkoj ili mešovitoj ekonomiji. Ona uzima, unajmljuje rad i kupuje druge utroške kako bi proizvela i prodavala robe.

**Preduzeće u vlasništvu pojedinca** (Proprietorship, individual). Poslovno preduzeće koje poseduje i kojim upravlja jedna osoba.

**Prihod od graničnog proizvoda** (*MRP*) (Marginal revenue product, *MRP*). Granični prihod pomnožen graničnom produktivnošću. To je dodatni prihod koji bi bio ostvaren kada bi preduzeće kupilo dodatnu jedinicu utroška, upotrebilo je i prodalo dodatnu proizvodnju.

**Primarni novac** (High-powered money). Isto kao **novčana baza**.

**Primer kardinalne mere** jeste kada kažemo da je stvar pri temperaturi od 100 kelvinovih stepeni dva puta toplija nego pri temperaturi od 50 kelvinovih stepeni.

**Princip graničnosti** (Marginal principle). Osnovno stanovište prema kojem će ljudi maksimirati svoj dohodak ili profit kada su granični troškovi i granične korisnosti njihovih delatnosti jednaki.

**Prinos** (Yield). Isto kao i **kamatna stopa** ili **stopa prinosa** na sredstva.

**Prinosi na obim** (Returns to scale).

Stopa kojom se poveća proizvodnja kada se svi utrošci povećaju proporcionalno. Na primer, ako se svi utrošci udvostruče i proizvodnja se udvostruči, za taj proces se kaže da pokazuje *konstantne prinose na obim*. Ako, međutim, proizvodnja poraste manje od 100 odsto kada se svi utrošci udvostruče, proces pokazuje *opadajuće prinose na obim*. Ako se proizvodnja više nego udvostruči, rezultat su *rastući prinosi na obim*.

**Prirodni monopol** (Natural monopoly).

Preduzeće ili industrija čiji troškovi po jedinici proizvodnje brzo opadaju na celom području njegove proizvodnje, kao na primer u mesnoj distribuciji električne energije. Stoga pojedinačno preduzeće, monopolista, može efikasnije da nudi proizvodnju nego veći broj preduzeća.

**Prisvojiv** (Appropriable). Pojam koji se koristi za sredstva čiju punu ekonomsku vrednost vlasnik može da iskoristi. Na konkurentnom tržištu koje dobro funkcioniše, alokacija i određivanje cena prisvojivih resursa obično su efikasni. Pogledajte i **neprisvojiv**.

**Privatno dobro** (Private good). Vidi **javno dobro**.

**Produktivnost** (Productivity). Pojam koji se odnosi na koeficijent proizvodnje i utrošaka (ukupna proizvodnja podeljena utrošcima rada je *produktivnost rada*).

Produktivnost se povećava ako ista količina utrošaka proizvodi više proizvodnje. Produktivnost rada se povećava zbog poboljšane tehnologije, poboljšanja veštine radnika ili intenzivnosti kapitala.

**Profit** (ili **dobit**) (Profit). (1) U računovodstvenim pojmovima ukupan prihod manje ispravno zaračunati troškovi prodatih dobara (Vidi **račun dobitka i gubitka**). (2) U ekonomskoj teoriji, razlika između

prihoda od prodaje i celokupnog oportunitetnog troška resursa uključenih u proizvodnju dobara.

**Progresivni, proporcionalni i regresivni porezi** (Progressive, proportional and regressive taxes).

Progresivni porez teže opterećuje bogate. Regresivni porez čini suprotno. Tačnije, porez je *progresivan* ako je prosečna poreska stopa (tj., porezi podeljeni dohotkom) viša za one s višim dohocima. *Regresivan* je ako prosečna poreska stopa opada s višim dohocima. Porez je *proporcionalan* ako je prosečna poreska stopa jednaka na svim nivoima dohotka.

**Proizvod, granični** (Product, marginal). Vidi **granični proizvod**.

**Proizvod, prosečan** (Average product). Vidi **prosečan proizvod**.

**Proizvodi** (Outputs). Različite korisne robe ili usluge koje se ili troše ili upotrebljavaju u daljnjoj proizvodnji.

**Proizvodna efikasnost** (Productive efficiency). Situacija u kojoj neka ekonomija ne može da proizvede više jedne roba, a da ne proizvede manje druge robe; to omogućava da se nasluti da ekonomija proizvodi na granici svojih proizvodnih mogućnosti.

**Produktivnost kapitala, neto** (Productivity of capita, net). Vidite **stopa prinosa**.

**Produktivnost rada** (Labor productivity). Vidi **produktivnost**.

**Proizvođačev višak** (Producer surplus). Razlika između proizvođačevog prihoda ostvarenog prodajom i troška. Proizvođačev višak obično se meri kao područje iznad krive ponude, ali ispod cenovne linije prodane količine.

**Promena ponude nasuprot promene ponuđene količine** (Change in supply vs. Change in quantity supplied). Razlika koja postoji i za ponudu kao i za tražnju, pa stoga pogledajte **promena tražnje nasuprot promene tražene količine**.

**Promena tražnje nasuprot promeni tražene količine** (Change in de-

mand vs. Change in quantity demanded). Promena količine koju kupci žele da kupe, podstaknuta bilo kojim razlogom osim promene cene (na primer, povećavanjem dohotka, promenom ukusa i tako dalje) jeste *promena tražnje*. U grafičkom prikazu je to pomeranje krive tražnje. Nasuprot tome, ako je odluka da se kupi više ili manje rezultat promene cene robe tada je to *promena tražene količine*. U grafičkom prikazu je ta promena tražene količine kretanje duž nepromenjene krive tražnje.

**Pronalazak** (Invention). Proizvodnja novog proizvoda ili otkriće nove proizvodne tehnike. Razlikuje se od **inovacije**.

**Proporcionalan porez** (Proportional tax). Vidi **progresivni, proporcionalni i regresivni porezi**.

**Proporcionalna intenzivnost kapitala** (Capital widening). Stopa rasta realnog kapitala jednaka je rastu radne snage (ili stanovništva), tako da koeficijent između ukupnog kapitala i ukupnog rada ostaje nepromenjen. (Uporedi s **povećanjem kapitalne opremljenosti**).

**Prosečan fiksni trošak** (Average fixed cost). Fiksni trošak podeljen brojem prodatih jedinica, tj., prihod po jedinici. Prosečan prihod je najčešće jednak ceni.

**Prosečan prihod** (Average revenue). Ukupan prihod podeljen brojem prodatih jedinica – tj. prihod po jedinici. Prosečan prihod je obično jednak ceni.

**Prosečan proizvod** (Average product). Ukupna proizvodnja ili količina proizvodnje podeljena količinom jednog od utrošaka. Prema tome, prosečan proizvod rada definiše se kao ukupna proizvodnja podeljena ukupnom količinom utroška rada. Slično je i za druge utroške.

**Prosečna poreska stopa** (Average tax rate). Ukupni porezi podeljeni s ukupnim dohotkom; poznato i kao *efikasna poreska stopa*.

**Protекционизам** (Protectionism). Svaka politika koju preduzima neka zemlja da bi zaštitila domaće industrije od konkurencije iz uvoza (najčešće se nameću carine ili kvote na uvoz).

**Puna zaposlenost** (Full employment). Pojam koji ima mnogo značenja. Istorijski se smatralo da je to nivo zaposlenosti pri kojem ne postoji (ili postoji minimalna) nedobrovoljna nezaposlenost. Danas se ekonomisti oslanjaju na pojam **stope nezaposlenosti koja ne ubrzava inflaciju (NAIRU)**, da bi pokazali najviši održiv nivo zaposlenosti na dugi rok.

## R

**Racionalna očekivanja** (Rational expectations). Vidi **očekivanja**.

**Računi nacionalnog dohotka** (National income and product accounts, NIPA). Skup računa koji meri potrošnju, dohodak i proizvodnju cele države za tromesečje ili godinu.

**Radna snaga** (Labor force). U službenoj statistici Sjedinjenih Država, grupa ljudi starih 16 i više godina koji su ili zaposleni ili nezaposleni.

**Radna teorija vrednosti** (Labor theory of value). Stanovište, često povezano s Adamom Smitom i Karlom Marksom, prema kojem bi svakoj robi trebalo da se odredi vrednost u skladu s količinom rada potrebnom za njenu proizvodnju.

**Raspodela** (Distribution). U ekonomiji, način na koji se ukupna proizvodnja i dohodak raspodeljuju među pojedincima ili faktorima (na primer, raspodela dohotka između rada i kapitala).

**Raspoloživ lični dohodak** (Disposable personal income). Isto kao i **raspoloživ dohodak**.

**Raspoloživ dohodak (DI)** (Disposable income, DI). Približno plata koju donosimo kući ili deo nacionalnog dohotka koji je dostupan doma-

ćinstvima za potrošnju ili štednju. Tačnije, jednak je BDP-u umanjeno za sve poreze, štednju preduzeća i amortizaciju kao i vladina i druga transferna plaćanja i za izdatke države za plaćanje kamata.

**Rast produktivnosti** (Productivity growth). Stopa povećanja **produktivnosti** iz jednog u drugo razdoblje. Na primer, ako je indeks produktivnosti rada 2004. godine 100, a 2005. godine 101,7; stopa rasta produktivnosti je 1,7 odsto godišnje za 2005. godinu u odnosu na 1990. godinu.

**Rastući prinosi na obim** (Increasing returns to scale). Vidi **prinosi na obim**.

**Ravnoteža** (Equilibrium). Stanje u kojem je neki ekonomski entitet miran ili u kojem su snage koje deluju na entitet u ravnoteži tako da nema težnje za promenom.

**Ravnoteža (pojedinačnog potrošača)** (Equilibrium (for the individual consumer)). Položaj u kojem potrošač maksimira korisnost, tj., u kojem je izabrao korpu dobara koja, uz dati dohodak i cene, najbolje zadovoljavaju potrošačeve želje.

**Ravnoteža (poslovnog preduzeća)** (Equilibrium (for a business firm)). Položaj ili nivo proizvodnje u kojem preduzeće maksimira profit, nezavisno od ograničenja s kojima može da se susretne, pa stoga nema podsticaj da promeni svoju proizvodnju ili nivo cena. U standardnoj teoriji preduzeća, to znači da je preduzeće izabralo količinu proizvodnje pri kojoj je graničan prihod jednak graničnom trošku.

**Ravnoteža, konkurentna** (Equilibrium, competitive). Vidi **konkurentna ravnoteža**.

**Ravnoteža, opšta** (Equilibrium, general). Vidi **analiza opšte ravnoteže**.

**Realna kamatna stopa** (Real interest rate). Kamatna stopa merena robom, a ne novcem.

Jednaka je novčanoj (ili nominal-

noj) kamatnoj stopi umanjenoj za stopu inflacije.

**Realne nadnice** (Real Wages). Kupovna moć nadnica nekog radnika izražena robama i uslugama. Meri se koeficijentom novčane nadnice i indeksa cena preduzeća.

**Realni bruto domaći proizvod** (Real GDP). Realni BDP = nominalni BDP podeljen deflatorom BDP-a.

**Recesija** (Recession). Razdoblje značajnog pada ukupne proizvodnje, dohotka i zaposlenosti koje obično traje od šest meseci do godinu dana, a obeležavaju ga raširene kontrakcije u mnogim ekonomskim sektorima. Vidi i **depresija**.

**Redovne akcije** (Common stock). Finansijski instrument koji utelovljuje vlasništvo i uopšteno posmatrano, pravo glasanja u preduzeću. Određeni udeo akcija preduzeća daje vlasniku pravo na taj deo glasova, neto profita i aktive preduzeća.

**Regresivan porez** (Regressive tax). Vidi **progresivni, proporcionalni i regresivni porezi**.

**Regulacija** (Regulation). Zakoni ili propisi države doneti u svrhe nadzora ponašanja preduzeća. Glavne vrste su *ekonomska regulacija* (koja utiče na cene, ulazak, ili usluge samo jedne industrije kao što su telefonske usluge) i *društvena regulacija* (koja pokušava da ispravi eksternalije koje prevladaju u mnogim industrijama, poput zagađenosti vazduha ili vode).

**Revalvacija** (Revaluation). Povećanje službenog deviznog kursa neke valute. Vidi i **devalvacija**.

**Rezerve banaka** (Bank reserves). Deo depozita koji banka odvaja u obliku gotovine ili beskamatnih depozita kod banaka za savezne rezerve (centralne banke). U Sjedinjenim Američkim Državama od banaka se zahteva da drže 10% depozita po viđenju (ili transakcijskih računa) u obliku rezervi.

**Rezultati** (Payoffs). Vidi **tabela rezultata**.

**Rikardovski pogled na fiskalnu politiku** (Ricardian view of fiscal policy). Teorija koju je razvio Robert Baro s Harvarda prema kojoj promene poreskih stopa nemaju uticaj na izdatke za potrošnju jer domaćinstva predviđaju da će, na primer, smanjenje poreza danas jednoga dana dovesti do povećanja poreza kako bi se finansirale finansijske potrebe vlade.

**Rizik** (Risk). U finansijskoj ekonomiji se odnosi na varijabilnost prinosa na investicije.

**Robni novac** (Commodity money). Novac s **unutrašnjom vrednošću**. Takođe, upotreba neke robe (stoka, zrna bisera i tako dalje) kao novca.

## S

**Sadašnja vrednost (imovine)** (Present value (of an asset)). Današnja vrednost neke imovine koja tokom određenog vremenskog razdoblja daje dohodak. Određivanje vrednosti takvih vremenskih tokova prinosa traži izračunavanja sadašnje vrednosti svake komponente dohotka. Ono se obavlja primenom diskontne stope (ili kamatne stope) na buduće dohotke.

**Saradnička ravnoteža** (Cooperative equilibrium). U teoriji igara, ishod u kojem strane zajednički deluju s ciljem pronalazjenja strategije koja će maksimirati njihove zajedničke koristi.

**Sejov zakon tržišta** (Say's law of markets). Teorija da "ponuda stvara svoju sopstvenu tražnju". J. B. Sej je 1803. objašnjavao da je višak tražnje ili ponude nemoguć, jer je ukupna kupovna moć identična ukupnim dohocima i ukupnoj proizvodnji. Kejns je napao Sejov zakon, ističući da ne treba potrošiti dodatni dolar dohotka u celosti (tj., da granična sklonost štednji nije nužno jedinstvena).

**Simbolički novac** (Token money). Novac s malom ili nikakvom unutrašnjom vrednošću.

**Siromaštvo** (Poverty). Danas vlada Sjedinjenih Država definiše "liniju siromaštva" kao minimalno adekvatan životni standard.

**Sistem deviznih kurseva** (Exchange rate system). Skup pravila, odredbi i institucija prema kojima se obavljaju plaćanja između država. Istorijski, najvažniji sistemi deviznih kurseva bili su zlatni devizni standard, bretonvudski sistem i današnji fleksibilan sistem deviznih kurseva.

**Sistem saveznih rezervi** (Federal Reserve System). **Centralna banka** Sjedinjenih Američkih Država; sastoji se od Odbora guvernera i 12 regionalnih centralnih banaka.

**Siva ekonomija** (Underground economy). Neprijavljena ekonomska delatnost. Neregistrovana ekonomija uključuje inače zakonske delatnosti neprijavljene poreskim vlastima (kao što su prodaje u garažama ili "usluga za uslugu" među prijateljima) i nezakonite delatnosti (kao što su trgovina narkoticima, kockanje i prostitucija).

**Slabije razvijena zemlja (LDC)** (Less-developed country (LDC)). Zemlja s dohotkom per capita koji je znatno manji od dohotka per capita "razvijenih" zemalja (potonje obično uključuje većinu zemalja Severne Amerike i Zapadne Evrope).

**Slobodna trgovina** (Free trade). Politika prema kojoj se država ne upliće u razmenu među zemljama, carinskim kvotama ili drugim sredstvima.

**Složene kamate** (Compound interest). Kamate izračunate na zbir svih zarađenih kamata u prošlosti kao i na glavnicu. Na primer, pretpostavite da je uloženo 100 dolara (glavnica) na račun koji donosi 10 odsto složenih kamata godišnje. Na kraju prve godine, dobija se 10 dolara kamate. Na kraju druge godine, isplata kamata je 11 dolara, 10 dolara na početnu glavnicu

i 1 dolar na kamate i tako dalje u godinama koje slede.

**Smanjenje štednje** (Dissaving). Negativna štednja. Izdaci na potrošne robe tokom nekog razdoblja koji nadilaze raspoloživi dohodak u tom razdoblju (razlika se finansira pozajmljivanjem ili štednjom iz prošlosti).

**Socijalizam** (Socialism). Politička teorija koja smatra da bi sva (ili gotovo sva) sredstva proizvodnje, osim rada, trebalo da budu u vlasništvu društva. To omogućava da se profit od kapitala ujednačenije raspodeli nego u kapitalizmu.

**Socijalno osiguranje** (Social insurance). Obavezno osiguranje koje daje vlada kako bi osigurala socijalno blagostanje sprečavanjem gubitaka koje uzrokuju tržišni neuspesi, poput moralnog rizika ili nepovoljnog odabira.

**Sredina** (Mean). U statistici, ista stvar kao "prosek". Prema tome, za brojeve 1, 3, 6, 10, 20, sredina je 8.

**Stagflacija** (Stagflation). Pojam, izmišljen ranih 1970-ih, koji opisuje istovremeno postojanje visoke nezaposlenosti, ili *stagnacije*, i trajne *inflacije*. Njegovo objašnjenje leži uglavnom u inercionoj prirodi procesa inflacije.

**Stanje nasuprot toku** (Stock vs. flow). Vidi **tok nasuprot stanju**.

**Stopa saveznih fondova** (Federal funds rate). Kamatna stopa koju banke naplaćuju jedna drugoj za prekonoćno korišćenje bankarskih rezervi.

**Stopa inflacije** (Rate of inflation). Vidi **inflacija**.

**Stopa koncentracije** (Concentration ratio). Procenat proizvodnje ukupne industrije koji proizvode najveća preduzeća. Tipična mera je *stopa koncentracije četiri preduzeća*, koja je udeo proizvodnje četiri najveća preduzeća.

**Stopa koncentracije četiri preduzeća** (Four-firm concentration ratio). Vidi **stopa koncentracije**.

**Stopa lične štednje** (Personal saving rate). Koeficijent lične štednje i raspoloživog ličnog dohotka, izražen u procentima.

**Stopa nezaposlenosti** (Unemployment rate). Procenat radne snage koji je nezaposlen.

**Stopa nezaposlenosti koja ne ubrzava inflaciju** (Nonaccelerating inflation rate of unemployment, NAIRU). Stopa nezaposlenosti koja je dosledna stalnoj stopi inflacije. Pri ovoj su stopi inflacija, rastuće i padajuće sile koje deluju na inflaciju cena i nadnica u ravnoteži pa se inflacija ne menja. NAIRU je najniža održiva stopa nezaposlenosti koja ne utiče na porast inflacije. NAIRU je stopa nezaposlenosti pri kojoj je Filipsova kriva horizontalna.

**Stopa participacije radne snage** (Labor-force participation rate). Koeficijent onih u radnoj snazi i celokupnog stanovništva starog 16 i više godina.

**Stopa prinosa (ili dobitka) na kapital** (Rate of return (or return) on capital). Prinos na investiciju ili kapitalno dobro. Prema tome, investicija koja košta 100 dolara i donosi 12 dolara godišnje ima stopu prinosa od 12 odsto godišnje.

**Strateško sadejstvo** (Strategic interaction). Okolnost na oligopoliskim tržištima u kojoj poslovne strategije svakog preduzeća zavise od planova njegovih suparnika. Formalna analiza strateške interakcije daje se u **teoriji igara**.

**Strukturni budžet** (Structural budget). Vidi **stvarni, ciklični i strukturni budžet**.

**Strukturna nezaposlenost** (Structural unemployment). Nezaposlenost do koje dolazi zbog toga što regionalna struktura slobodnih radnih mesta po zanimanjima nije jednaka strukturi raspoloživih radnika. Postoji mnogo radnih mesta, ali nezaposleni radnici možda nemaju traženu stručnost, ili su radna mesta u

krajevima u kojima nezaposleni radnici ne žive.

**Stvarna poreska stopa** (Effective tax rate). Ukupno plaćeni porez kao procenat ukupnog dohotka ili druge poreske osnove; poznata i pod nazivom *prosečna poreska stopa*.

**Stvarni, ciklični i strukturni budžet** (Actual, cyclical, and structural budget). *Stvarni budžetski deficit* ili *suficit* je iznos zabeležen u nekoj godini. Sastoji se od *strukturnog budžeta* koji meri koliki bi bili prihodi, izdaci i deficit države kada bi ekonomija ostvarivala potencijalnu proizvodnju, i *cikličnog budžeta*, koji meri efekat poslovnog ciklusa na budžet.

**Subvencija** (Subsidy). Isplata države preduzeću ili domaćinstvu koje kupuje ili troši robu. Na primer, države često subvencionišu hranu plaćajući deo izdataka na hranu domaćinstvima s niskim dohocima.

**Supstituti** (Substitutes). Dobra koja konkurišu jedna drugima (kao što su rukavice i rukavice bez prstiju). Nasuprot tome, dobra koja idu zajedno u očima potrošača (kao što su leva i desna cipela) jesu *komplementi*.

## Š

**Širenje kapitala** (Capital widening). Stopa rasta realnog kapitala jednaka rastu radne snage (ili stanovništva), tako da koeficijent između ukupnog kapitala i ukupnog rada ostaje nepromenjen (uporedi s **povećanjem kapitalne opremljenosti**).

**Šok ponude** (Supply shock). U makroekonomiji, nagla promena troškova proizvodnje, ili produktivnosti koja ima veliki i neočekivan uticaj na agregatnu ponudu. Kao rezultat šoka ponude, realni BDP i nivo cena neočekivano se menjaju.

**Špekulant** (Speculator). Neko upleten u špekulisanje, tj., onaj ko kupuje (ili prodaje) neku robu ili finan-

sijsko sredstvo s ciljem da ostvari korist iz kasnije prodaje (ili kupovine) te iste robe po višoj (ili nižoj) ceni.

**Šta, kako i za koga** (What, how and for whom). Tri osnovna problema ekonomske organizacije. *Šta* je problem, koliko će se svake moguće robe i usluge proizvoditi s ograničenim resursima ili utrošcima društva. *Kako* je izbor posebne tehnike kojom će se svaka roba proizvoditi. *Za koga* se odnosi na raspodelu potrošnih roba među članovima tog društva.

## T

**Tabela rezultata** (Payoff table). U teoriji igara, tabela koja se upotrebljava za opis strategija i rezultata igre s dva ili više igrača. *Rezultati* su dobiti ili korisnosti različitih igrača.

**Tačka nulte dobiti** (Zero-profit point). Za preduzeća, onaj nivo cena na kojem preduzeće uspeva da pokrije sve troškove, ali mu je dobit ravna nuli.

**Tačka pokrića** (Break-even point) (u makroekonomiji). Za pojedinca, porodicu ili zajednicu, onaj nivo dohotka pri kojem se celokupan dohodak troši na potrošnju (tj., tačka u kojoj nema ni štednje ni negativne štednje). Pozitivna štednja počinje na višim nivoima dohotka.

**Tajni sporazum** (Collusion). Sporazum između različitih preduzeća o saradnji povećavanjem cena, podelom tržišta ili na drugi način koji sprečava konkurenciju.

**Tajni sporazumni oligopol** (Collusive oligopoly). Tržišna struktura u kojoj se mali broj preduzeća (tj., mali broj oligopolista) tajno sporazumevaju i udruženo donose svoje odluke. Kada uspeju da maksimiraju zajednički profit, cena i količina na tržištu slične su ceni i količini u uslovima monopola.

**Tehnološka promena** (Technological change). Promena procesa

pro-izvodnje ili uvođenje novih proizvoda takvih da se od iste količine utrošaka može dobiti veća ili poboljšana proizvodnja. To dovodi do pomeranja krive proizvodnih mogućnosti dalje od ishodišta. Često se naziva *tehnološki progres*.

**Tehnološki progres** (Technological progress). Vidi **tehnološka promena**.

**Tekući račun** (Current account). Vidi **bilans trgovinske razmene**.

**Teorema o neefikasnosti politika** (Policy-ineffectiveness theorem). Teorema koji tvrdi da, uz racionalna očekivanja i fleksibilne cene i nadnice, anticipirana monetarna ili fiskalna politika vlade ne mogu da utiču na realnu proizvodnju ili nezaposlenost.

**Teorija efikasne nadnice** (Efficiency-wage theory). Ova teorija kaže da više nadnice vode ka višoj produktivnosti. To se događa zato što su radnici s višim nadnicama zdraviji i motivisaniji za rad, a fluktuacija radnika je niža.

**Teorija igara** (Game theory). Analiza situacija u koje su upletena dva ili više donosioca odluka s barem delimično suprotnim interesima. Može da se primeni na interakciju oligopolskih tržišta kao i na pregovaračke situacije, poput štrajkova, ili na sukobe poput igre i rata.

**Teorija portfelja** (Portfolio theory). Ekonomska teorija koja opisuje kako racionalni investitori raspoređuju svoje bogatstvo na različita finansijska sredstva, tj., kako stavljaju svoje bogatstvo u "portfelj".

**Teorija raspodele** (Distribution theory). Vidi **teorija raspodele dohotka**.

**Teorija raspodele dohotka** (Theory of income distribution). Teorija koja objašnjava način na koji se dele lični dohoci i bogatstvo društva.

**Teorija raspodele prema graničnom proizvodu** (Marginal product theory of distribution). Teorija raspodele dohotka čiji je začetnik J. B. Klark, a u skladu s kojom se svaki

faktor proizvodnje plaća prema njegovom **graničnom proizvodu**.

**Teorija o realnom poslovnom ciklusu** (Real-business-cycle theory).

Teorija koja objašnjava poslovne cikluse samo kao promene agregatne ponude, uglavnom zbog tehnoloških poremećaja, bez bilo kakvog oslanjanja na monetarne ili druge snage na strani tražnje.

**Teorija slučajnog kretanja (cena akcija na tržištu akcija)** (Random-walk theory of stock market prices). Vidi **efikasno tržište**.

**Tok nasuprot stanju** (Flows vs. stock). Varijabla *toka* ima vremensku dimenziju ili koja tokom vremena teče (poput struje potoka). Varijabla *stanja* meri količinu u tački vremena (poput vode u jezeru). Dohodak se izražava u dolarima godišnje i stoga je on tok. Bogatstvo iz decembra 2005. je stanje.

**Tok novčanih sredstava** (Flow of funds). Račun koji prati kako novac i ostali finansijski instrumenti cirkulišu ekonomijom.

**Trampa** (Barter). Neposredna razmena jednog za drugo dobro bez upotrebe ičeg sličnog novcu ili sredstvu razmene.

**Transakciona tražnja za novcem** (Transaction demand for money). Vidi **tražnja za novcem**.

**Transakcioni novac** (Transactions money). Mera **ponude novca** (takođe poznata kao  $M_1$ ) koja se sastoji od stavki koje se stvarno koriste za transakcije, poput gotovog novca i depozita po viđenju. Naziva se i *novcem u užem smislu*.

**Transferna plaćanja države** (Transfer payments, government). Plaćanja države pojedincima, za koja pojedinac zauzvrat ne daje nikakvu uslugu. Primeri su plaćanja za socijalno osiguranje i osiguranje nezaposlenih.

**Tražena količina** (Quantity demanded). Vidi **promena tražnje nasuprot promene tražene količine**.

**Tražnja elastična na cenu (ili elastična tražnja)** (Price-elastic demand). Okolnost u kojoj je elastičnost tražnje na cenu apsolutno veća od 1. To znači da je procentna promena tražene količine veća od procentne promene cene. Pored toga, elastična tražnja kazuje da ukupan prihod (cena puta količina) raste kada cena pada jer je povećanje količine tako veliko. (Uporedite s **neelastičnom tražnjom na cenu**.)

**Tražnja neelastična na cenu** (Price-inelastic demand). Okolnost u kojoj je apsolutna vrednost cenovne elastičnosti tražnje manja od 1. U tom slučaju ukupni prihod se smanjuje kada cena pada i povećava kada cena raste. Savršeno neelastična tražnja znači da se tražena količina ne menja kada cena raste ili pada. (Uporedite s **tražnjom elastičnom na cenu** i s **jeđiničnom elastičnošću tražnje**.)

**Tražnja za gotovim novcem** (Transactions demand for money). Vidi **tražnja za novcem**.

**Tražnja za novcem** (Demand for money). Sažeti pojam koji upotrebljavaju ekonomisti da bi objasnili zašto pojedinci i preduzeća drže novac. Osnovne pobude za držanje novca su (1) *transakciona tražnja*, koja označava da ljudima treba novac da bi kupovali stvari i (2) *tražnja za gotovim novcem*, koja se odnosi na želju da se drže likvidna bezrizična sredstva.

**Trgovinske barijere** (Trade barrier). Bilo koji od mnogih načina kojim država obeshrabruje uvoz. Carine i kvote su najočitije prepreke. Međutim, proteklih godina necarinske prepreke (ili NTBs, kao što su teški regulatorni postupci) zamenjuju tradicionalne mere.

**Trgovinski bilans** (Trade balance). Vidi **bilans trgovinske razmene**.

**Trošak, fiksni** (Cost, fixed). Trošak koji bi neko preduzeće imalo i kada bi njegova proizvodnja u datom razdoblju bila jednaka

nuli. Ukupan fiksni trošak se sastoji od pojedinačnih ugovornih troškova kao što su isplate kamata i hipoteke kao i plata menadžera.

**Trošak, granični** (Cost, marginal). Dodatni trošak (ili povećanje ukupnog troška) potreban da se proizvede dodatna jedinica proizvodnje (ili smanjenje ukupnog troška zbog toga što se proizvodi jedinica proizvoda manje).

**Trošak, minimalni** (Cost, minimum). Najniži ostvariv trošak po jedinici (bilo prosečan, varijabilni ili granični). Svaka tačka na krivoj prosečnih troškova je minimum u smislu da je to najbolje što preduzeće može da učini u odnosu na trošak za proizvodnju koju ta tačka predstavlja. Minimalni je trošak najniža tačka ili tačke na toj krivoj.

**Trošak, prosečan** (Cost, average). Ukupan trošak (vidi **trošak, ukupan**) podeljen brojem proizvedenih jedinica.

**Trošak, prosečan fiksni** (Cost, average fixed). Fiksni trošak (vidi **trošak, fiksni**) podeljen brojem proizvedenih jedinica.

**Trošak, prosečan varijabilni** (Cost, average variable). Varijabilni trošak (vidi **trošak, varijabilni**) podeljen brojem proizvedenih jedinica.

**Trošak, ukupan** (Cost, total). Minimalan ukupan trošak koji je moguće da se postigne uz određeni nivo tehnologije i skup cena uložaka. *Kratkoročan ukupan trošak* uzima kao date postojeće postrojenje i druge fiksne troškove. *Dugoročan ukupan trošak* je trošak koji bi se pretrpeo kad bi preduzeće imalo potpunu fleksibilnost u pogledu svih uložaka i odluka.

**Trošak, varijabilan** (Cost, variable). Trošak koji varira s nivoom proizvodnje, poput troškova sirovina, rada i goriva. Varijabilni troškovi jednaki su razlici ukupnog i fiksnog troška.

**Trošarina nasuprot porezu na pro-**

**met** (Excise tax vs. sales tax). Trošarina je porez na kupovinu određene robe ili grupe roba (na primer, alkohola ili duvana). *Porez na promet* je porez na sve robe, uz tek nekoliko specifičnih izuzetaka (na primer, na svu kupovinu osim hrane).

**Tržišna privreda** (Market economy). Ekonomija u kojoj se na pitanja koja se tiču alokacije resursa, *šta, kako i za koga*, najpre odgovara ponudom i tražnjom na tržištima. U tom obliku ekonomske organizacije, preduzeća, u želji da maksimiraju profit, kupuju uložke i proizvode i prodaju proizvode. Domaćinstva, opskrbljena svojim faktorskim dohocima, izlaze na tržišta i određuju tražnju za robama. Interakcija ponude preduzeća i tražnje domaćinstava određuje cene i količine roba.

**Tržišna konkurencija, savršena** (Competition, perfect). Odnosi se na tržišta na kojima ni jedno preduzeće niti potrošač nisu dovoljno veliki da bi uticali na tržišnu cenu. Ta se okolnost javlja (1) kada je broj prodavaca i kupaca vrlo veliki i (2) kada su proizvodi koje prodavci nude homogeni (ne razlikuju se). U takvim okolnostima svako preduzeće nailazi na vodoravnu (ili savršeno elastičnu) krivu tražnje.

**Tržišna konkurencija, nesavršena** (Competition, imperfect). Odnosi se na tržišta na kojima nema savršene konkurencije jer je bar jedan prodavac (ili kupac) dovoljno veliki da utiče na tržišnu cenu i stoga nailazi na opadajuću krivu tražnje (ili ponude). Nesavršena tržišna konkurencija odnosi se na bilo koju vrstu nesavršenosti – **čist monopol, oligopol ili monopolističku konkurenciju**.

**Tržišna moć** (Market power). Stepennadzora koji neko preduzeće ili grupa preduzeća ima nad odlukama o cenama i proizvodnji u nekoj industriji. U monopolu, preduzeće ima visoki stepen tržišne moći. Preduzeća u savršeno konkurentnim

industrijama uopšte nemaju tržišnu moć. **Stope koncentracije** su najčešće korišćena mera tržišne moći.

**Tržišna ravnoteža** (Market equilibrium). Isto što i **konkurentna ravnoteža**.

**Tržišni neuspeh** (Market failure). Nesavršenost u sistemu cena koja sprečava efikasnu alokaciju resursa. Važni primeri su **eksternalije** i **nesavršena konkurencija**.

**Tržišni udeo** (Market share). Deo industrijske proizvodnje koji pripada nekom preduzeću ili grupi preduzeća.

**Tržišta kapitala** (Capital markets). Tržišta na kojima se razmenjuju finansijska sredstva (novac, obveznice, akcije). To su, zajedno s **finansijskim posrednicima**, institucije kroz koje se uštede u ekonomiji prenose investitorima.

**Tržište** (Market). Sporazum kojim kupci i prodavci međusobno deluju da bi odredili cene i količine neke robe. Neke se kupovine i prodaje (kao što je trgovina hartijama od vrednosti ili trgovina korišćene robe) odvijaju na fizičkim mestima. Druge kupovine i prodaje se sklapaju telefonski ili organizuju pomoću računara, a neka tržišta su danas organizovana na Internetu.

**Tržište akcija** (Stock market). Organizovano tržište na kojem se razmenjuju akcije. U Sjedinjenim državama najveća je Njujorška berza. Na njoj se trguje akcijama najvećih preduzeća u Sjedinjenim Državama.

**Tržište koje se čisti** (Clearing market). Tržište na kojem su cene dovoljno fleksibilne da mogu vrlo brzo da izjednače ponudu i tražnju. Na tržištima koja se čiste nema preraspodele, neiskorišćenih resursa ili viška tražnje ili ponude. U praktičnom smislu to bi moglo odgovarati mnogim robnim finansijskim tržištima, ali ne i tržištu rada ili tržištima većeg broja proizvoda.

**Tržište novca** (Money market). Pojam koji označava skup institucija koje

se bave kupovinom ili prodajom kratkoročnih instrumenata kreditiranja poput blagajničkih zapisa i komercijalnih papira.

## U

**Ukupan prihod** (Total revenue). Cena puta količina, ili ukupna prodaja.

**Ukupan proizvod** (ili **proizvodnja**) (Total product (or output)). Ukupna količina proizvedene robe, izmjerena fizičkim jedinicama kao što su bušeli pšenice, tone čelika ili broj šišanja.

**Ukupna produktivnost faktora** (Total factor productivity). Indeks produktivnosti koji meri ukupnu proizvodnju u odnosu na jedinicu ukupnog utroška. Brojilac indeksa je ukupna proizvodnja (recimo BDP), dok je imenilac ponderisani prosek utroška kapitala, rada i resursa. Rast ukupne faktorske produktivnosti često se uzima kao indeks brzine tehnološkog progressa. Nekada se naziva i *multifaktorska produktivnost*.

**Unakrsna elastičnost tražnje** (Cross elasticity of demand). Mera uticaja promene cene jedne robe na tražnju za drugom robom. Tačnije, unakrsna elastičnost tražnje jednaka je procentnoj promeni tražnje za robom A kada se cena robe B promeni za 1 odsto, pod pretpostavkom da se druge varijable ne menjaju.

**Upravljeni devizni kurs** (Managed exchange rate). Danas dominantan sistem deviznih kurseva. U tom sistemu, država se povremeno upliće s ciljem stabilizacije svoje valute, ali ne postoji fiksni ili objavljeni paritet.

**Uslovi trgovinske razmene** (u međunarodnoj razmeni) (Terms of trade (in international trade)). "Stvarni" uslovi prema kojima neka zemlja prodaje svoje izvozne proizvode i kupuje uvozne proizvode. Jednaki su koeficijentu indeksa izvoznih cena i indeksa uvoznih cena.

**Uvoz** (Imports). Vidi **izvoz**.

## V

**Valuta** (Currency). Kovani i papirni novac.

**Valutni odbor** (Currency board). Monetarna institucija koja funkcioniše poput centralne banke, za zemlju koja pušta u opticaj samo valutu za koju postoji puno pokriće imovinom izraženom u ključnoj stranjoj valuti, najčešće američkim dolarima.

**Vantržišno određene (administrirane ili nefleksibilne) cene** (Administered (or inflexible) prices). Izraz koji se odnosi na cene koje se određuju i drže konstantnima u nekom razdoblju i tokom niza transakcija. (Nasuprot fleksibilnosti cena).

**Varijabla** (Variable). Veličina koja može da se definiše i izmeri. Važne su varijable u ekonomiji cene, količine, kamatne stope, dolari bogatstva i tako dalje.

**Vertikalna integracija** (Vertical integration). Vidi **integracija, vertikalna u odnosu na horizontalnu**.

**Vertikalna jednakost** (Vertical equity). Vidi **horizontalna u odnosu na vertikalnu jednakost**.

**Vertikalno spajanje** (Vertical merger). Vidi **spajanje**.

**Vlasnička prava** (Property rights). Vlasnička prava određuju mogućnost pojedinca ili preduzeća da poseduju, kupuju, prodaju i upotrebljavaju kapitalna dobra i drugo vlasništvo u tržišnoj ekonomiji.

**Vrednosti, paradoks** (Value, paradox of). Vidi **paradoks vrednosti**.

## Z

**Zabluda poistovećivanja** (Fallacy of composition). Pogrešna pretpostavka da ono što važi za pojedinca važi i za grupu ili čitav sistem.

**Zajednička valuta** (Common currency). Situacija u kojoj se nekoliko zemalja udružuje u monetarnu uniju s jedinstvenom valutom i centralnom bankom; npr. Evrop-

ska monetarna unija (EMU) koja je uvela evro 1999. godine.

**Zakon opadajuće granične korisnosti** (Diminishing marginal utility, law of). Zakon koji kaže da granična korisnost bilo koje robe opada s povećanjem njene potrošnje.

**Zakon negativno nagnute tražnje** (Downward-sloping demand, law of). Pravilo koje kaže da će potrošač kupovati više neke robe kada njena cena pada, uz uslov da se druge stvari ne menjaju.

**Zakon opadajućih prinosa** (Diminishing returns, law of). Zakon koji tvrdi da će dodatna proizvodnja iz uzastopnih povećanja nekog utroška konačno padati kada se drugi utrošci ne menjaju. Tehnički gledano, zakon je istovetan tvrdnji da granični proizvod varijabilnog utroška nakon neke tačke pada.

**Zakon oskudnosti** (Scarcity, law of). Načelo da je većina stvari koje ljudi žele dostupna samo u ograničenoj ponudi (izuzetak su **besplatna dobra**). Stoga su robe uopšteno oskudne i na neki način se moraju preraspodeliti, cenama ili nekim drugim sredstvima.

**Zakonski novac** (Fiat money). Novac, poput današnje papirne valute, bez **unutrašnje vrednosti** ali koji je država (uredbom) odredila kao zakonsko sredstvo plaćanja. Zakonski novac prihvata se tako dugo dok ljudi veruju da će biti prihvaćen.

**Zakonsko sredstvo plaćanja** (Legal tender). Novac koji mora da se prihvati kao isplata za dugove. U Sjedinjenim Državama zakonska sredstva plaćanja su kovani novac i novčanice, ali čekovi ne.

**Zaposleni** (Employed). U skladu sa službenim definicijama u Sjedinjenim Američkim Državama, osobe su zaposlene ako obavljaju bilo koji plaćeni posao ili ako zadržavaju zaposlenje, ali su odsutne zbog bolesti, štrajka ili praznika.

**Zarade od kapitala** (Capital gains). Povećanje vrednosti kapitala kao

što su zemlja ili akcije. Zarada je razlika između prodajne i kupovne cene imovine.

**Zatvorena ekonomija** (Closed economy). Vidi **otvorena ekonomija**.

**Zatvorenikova dilema** (Prisoner's dilemma). Poznata igra u kojoj je nesaradnička ravnoteža neefikasna.

**Zelenaštvo** (Usury). Zračunavanje kamatnih stopa na pozajmljeni novac iznad zakonskog maksimuma.

**Zemlja** (Land). U klasičnoj i neoklasičnoj ekonomiji, jedan od tri osnovna faktora proizvodnje (zajedno s radom i kapitalom). Uopšteno govoreći, smatra se da zemlja uključuje zemljište koja se upotrebljava u poljoprivredne ili industrijske svrhe kao i prirodna bogatstva dobijena iznad ili ispod zemlje.

**Zemlja u razvoju** (Developing country). Vidi **nerazvijene zemlje**.

**Zlatni standard** (Gold standard). Sistem prema kojem neka zemlja (1) prijavljuje da je jedinica njene valute istovetna nekoj fiksnoj težini zlata, (2) drži rezerve zlata i nesmetano prodaje ili kupuje zlato po tako objavljenoj ceni i (3) ne stavlja ograničenja na izvoz ili uvoz zlata.